

Paweł Sztama

<https://orcid.org/0000-0002-1268-0432>

Oddziałowe Biuro Badań Historycznych IPN w Warszawie, UMCS w Lublinie

PORTRET ZBIOROWY FUNKCJONARIUSZY KOMUNISTYCZNEJ SŁUŻBY BEZPIECZEŃSTWA W POLSCE ODPOWIEDZIALNYCH ZA PORWANIE I ZABÓJSTWO KS. JERZEGO POPIEŁUSZKI (DO 1984 ROKU)

Wstęp

Temat represji stosowanych przez Służbę Bezpieczeństwa (SB) wobec kapelana warszawskiego Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” ks. Jerzego Popiełuszki był dość często poruszany w różnym rodzaju opracowaniach naukowych¹, popularnonauko-

¹ Zob. *Aparat represji wobec księdza Jerzego Popiełuszki 1982–1984*, t. 1, red. J. Mysiakowska, Warszawa 2009; *Aparat represji wobec księdza Jerzego Popiełuszki*, t. 2: *Śledztwa w sprawie uprowadzenia i zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki*, oprac. J. Gołębiowski, Warszawa 2014; E.K. Czackowska, T. Wiścicki, *Ksiądz Jerzy Popiełuszko. Wiara, nadzieja, miłość. Biografia błogosławionego*, Warszawa 2017; K. Daszkiewicz, *Kulisy zbrodni. Dziesiąty rok od morderstwa ks. Jerzego Popiełuszki*, Poznań 1994; P. Gawryszczak, *Otwarte śledztwo, nowe dokumenty, dostępne informacje [w:] Obrońca prawdy. Materiały z konferencji „O prawdzie w życiu publicznym. Błogosławiony ks. Jerzy Popiełuszko w 30. rocznicę zbrodni” zorganizowanej przez Fundację Niepodległości i Instytut Europeistyki KUL Jana Pawła II 21 listopada 2014 r. oraz „Błogosławiony ks. Jerzy Popiełuszko obrońca prawdy o człowieku” zorganizowanej przez KU NSZZ „Solidarność” KUL przy współudziale Katedry Pedagogiki Chrześcijańskiej KUL Jana Pawła II 14 kwietnia 2015 r.*, [oprac. E. Różycka], Lublin 2015, s. 49–60; M. Kindziuk, *Jerzy Popiełuszko. Biografia*, Kraków 2018; W. Polak, *Porwanie i zabójstwo błogosławionego księdza Jerzego Popiełuszki – wątpliwości [w:] Śmierć bł. ks. Jerzego Popiełuszki z perspektywy 30 lat*, red. M. Kindziuk, Warszawa 2016, s. 111–128; P. Raina, *Ks. Jerzy Popiełuszko. Męczennik za wiarę i ojczyznę*, cz. 1: *W służbie kościoła*, cz. 2: *Proces toruński*, Olsztyn 1990.

wych² czy też publicystycznych i reportażowych³. Także na temat jego śmierci wysnuto liczne hipotezy i teorie. Wiele z nich generalnie podważało ustalenia tzw. procesu toruńskiego. Postępowanie toczyło się na przełomie 1984 i 1985 r. i zakończyło skazaniem na kary więzienia czterech funkcjonariuszy pionu antywyznaniowego peerelowskiego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (MSW), czyli Departamentu IV, będącego częścią komunistycznej SB w Polsce: Waldemara Chmielewskiego, Leszka Pękali, Adama Pietruszki i Grzegorza Piotrowskiego. Według sądu ludzie ci mieli dopuścić się jednej z najbardziej znanych zbrodni w historii PRL lub byli jej inspiratorami.

Zadaniem, które postawiłem sobie podczas przygotowania niniejszego tekstu, jest próba ukazania portretu zbiorowego wyżej wymienionych oficerów SB, prześledzenie ich biografii od chwili narodzin aż do października 1984 r., tj. morderstwa ks. Popieluszki. Do tej pory, mimo że ludzie ci występują w większości opracowań dotyczących ks. Popieluszki, nie poświęcono im osobnego naukowego tekstu. Wyjątkiem był Pietruszka, którego biogram przygotował Paweł Tomasiak⁴. Tadeusz Fredro-Boniecki w 1990 r. opracował obszerny wywiad z Piotrowskim. Funkcjonariusz ten opowiedział historię swojego życia i działalności zawodowej⁵, a sama publikacja, chociaż autor nie mógł skonfrontować słów byłego oficera SB z innymi źródłami, wydaje się dość wiarygodna. Przynajmniej jeżeli chodzi o kwestie dotyczące poszczególnych etapów jego biografii.

Informacje na temat interesujących mnie funkcjonariuszy MSW są rozproszone i prawie zawsze bardzo ogólnikowe, choć źródeł ich dotyczących – najróżniejszej proveniencji – jest niemało. W niniejszym tekście korzystałem przede wszystkim z akt personalnych oficerów, które są prze-

² Z. Branach, *Piętno księżobójcy. Operacja Popieluszko. Rzecz o zbrodni „czterdziestolecia”*, Toruń 2005; idem, *Zlecenie na Popieluszkę. Czar hipotez, mit „nowej prawdy”*, Chrostowski, Toruń 2012; K. Daszkiewicz, *Sprawa morderstwa księdza Jerzego Popieluszki raz jeszcze*, Poznań 2004; T.A. Kisielewski, *Zabić księdza. Sowiecki ślad w sprawie śmierci Jerzego Popieluszki*, Poznań 2015; P. Nitecki, *Znak zwycięstwa. Ksiądz Jerzy Popieluszko 1947–1984*, Warszawa 1989; P. Pleskot, *Zabić. Mordy polityczne w PRL*, Kraków 1991, s. 195–252.

³ B. Brien, *Jerzy Popieluszko. Prawda przeciw totalitaryzmowi*, Kraków 2018; K. Kąkolowski, *Ksiądz Jerzy w rękach oprawców. Rzeczywiste przyczyny i przebieg porwania i zamordowania ks. Jerzego Popieluszki*, Warszawa 2004; M. Kindziuk, *Ksiądz Jerzy zwyciężał dobrem*, Warszawa 2009; P. Litka, *Ksiądz Jerzy Popieluszko. Dni, które wstrząsnęły Polską*, Kraków 2010; W. Sumliński, *Kto naprawdę Go zabił?*, Warszawa 2005; idem, *Teresa, Trawa, Robot. Największa operacja komunistycznych służb specjalnych*, Warszawa 2009.

⁴ P. Tomasiak, *Adam Pietruszka (ur. 1938), zastępca dyrektora Departamentu IV MSW, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2007, nr 5, s. 523–530.*

⁵ T. Fredro-Boniecki, *Zwycięstwo księdza Jerzego. Rozmowy z Grzegorzem Piotrowskim*, Warszawa 1991.

chowywane w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (AIPN), miałem także dostęp do dokumentów paszportowych, penitencjarnych i wojskowych oraz akt powstałych w trakcie śledztw i procesów. Bardzo ciekawe i niezwykle pomocne okazały się źródła wytworzone w latach dziewięćdziesiątych XX w. w trakcie postępowania przeciwko dwóm generałom: Władysławowi Ciastoniowi, który był szefem SB, i Zenonowi Płatkowi, zajmującemu przez kilka lat stanowisko dyrektora Departamentu IV MSW. Bardzo chciałem dotrzeć do akt partyjnych interesującej mnie czwórki funkcjonariuszy. Niestety, tych dokumentów nie znalazłem ani w Archiwum Akt Nowych, ani też w archiwach regionalnych. Udało mi się jednak przejrzeć akta studenckie Pękali, Pietruszki oraz Piotrowskiego, które okazały się bardzo pomocne w rekonstruowaniu życiorysów tych funkcjonariuszy.

Materiał przeprowadzonej przeze mnie kwerendy był na tyle obfity, że pozwolił mi odtworzyć biografie interesujących mnie oficerów. Te zaś, poprzez porównanie poszczególnych elementów, takich jak wiek, pochodzenie, wykształcenie, działalność zawodowa itd., posłużyły mi do stworzenia tytułowego portretu zbiorowego. W mojej ocenie portret taki przynajmniej po części da odpowiedź na pytanie, kim byli ludzie, którzy zostali uznani za sprawców i inspiratorów jednej z najbardziej znanych zbrodni komunistycznych w Polsce.

Zdaję sobie sprawę, że niniejszy tekst ma charakter przyczynkarski. Niemniej mam nadzieję, że będzie on zaczynem pogłębionych badań nad kadrą Departamentu IV MSW.

Data i miejsce urodzenia

Najstarszym i najbardziej doświadczonym funkcjonariuszem z omawianej grupy, zarówno pod względem zawodowym, jak i życiowym, był Adam Pietruszka. Urodził się 18 lipca 1938 r. w Kutnie⁶, był zatem jedynym, który rozpoczął pracę w organach bezpieczeństwa Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w okresie, gdy I sekretarzem Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR) był Władysław Gomułka. Pozostali, tj. Chmielewski, Pękala i Piotrowski, urodzili się w latach pięćdziesiątych XX w. Dwaj ostatni przyszli na świat w okresie głębokiego stalinizmu – Piotrowski urodził się w Łodzi 23 maja 1951 r.⁷, a Pękala

⁶ Archiwum Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu (dalej: AUAM), 706/494, Kwestionariusz osobowy Adama Pietruszki, b.p.

⁷ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (dalej: AIPN), 0604/905, Ankieta personalna Grzegorza Piotrowskiego, 5 II 1975 r., k. 11 (PDF).

20 maja 1952 r. w Złotorzy⁸ na Dolnym Śląsku. Z tym regionem związany był także Waldemar Chmielewski, którego miejsce i data urodzenia to Wrocław 28 lutego 1955 r.⁹

Wydaje się, że Pietruszka miał najtrudniejsze dzieciństwo z nich wszystkich, naznaczone okrucieństwem II wojny światowej i czasem, gdy Polsce narzucano komunizm w wydaniu stalinowskim. Pozostali byli zdecydowanie młodsi i pierwsze kilkanaście lat ich życia przypadło na okres rządów Władysława Gomułki, który sprawował władzę w PRL do końca 1970 r. Gdy ustępował ze stanowiska, prawie wszyscy, prócz piętnastoletniego Chmielewskiego, byli już pełnoletni.

Pochodzenie narodowościowe, społeczne i wyznanie

Z dokumentów personalnych – ankiet i życiorysów – wynika, że Pękala i Piotrowski mieli pochodzenie robotnicze, tj. najlepsze z możliwych w PRL. O swoim robotniczym pochodzeniu pisał także Adam Pietruszka. Z analizy materiału źródłowego wynika jednak, że miał on raczej pochodzenie robotniczo-chłopskie. Jego rodzice na różnych etapach swojego życia zajmowali się uprawą ziemi, własnej bądź cudzej. Ojciec – Wojciech Pietruszka – pracował także jako robotnik. Chmielewski natomiast w różnych rodzajach ankietach w rubryce „Pochodzenie społeczne” wpisywał: „inteligencja pracująca”¹⁰. Trudno określić, czy było to uprawnione. Wydaje się, że w czasach Polski Ludowej chłop lub robotnik, który objął stanowisko urzędnicze, aby móc być określany mianem inteligencji pracującej *vel* inteligencji ludowej¹¹, powinien był zdobyć wyższe wykształcenie.

Jak wynika z dokumentów personalnych, wszyscy omawiani funkcjonariusze wychowywali się w rodzinach wyznania rzymskokatolickiego. Nie oznacza to oczywiście, że były w nich praktykowane jakiegokolwiek obrzędy religijne. W pewnym momencie swojego życia od katolicyzmu na pewno odeszli rodzice Waldemara Chmielewskiego i Leszka Pękali. Chmielewski i Piotrowski, wypełniając ankiety personalne tuż po wstąpieniu do służby w aparacie bezpieczeństwa, w rubryce „Wyznanie” wpisali, że są niepraktykujący, natomiast Pietruszka i Pękala – „bezwyznaniowi”. Zresztą ten ostatni uściślił, że był niepraktykujący od „14 r[oku] życia”¹².

⁸ AIPN, 0604/903, Ankieta personalna Leszka Pękali, 22 VI 1976 r., k. 13 (PDF).

⁹ AIPN, 0604/904, Ankieta personalna Waldemara Chmielewskiego, 11 VII 1975 r., k. 16 (PDF).

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ J. Żarnowski, *Inteligencja [w:] Społeczeństwo polskie w XX wieku*, red. *idem*, Warszawa 2003, s. 97–99.

¹² AIPN, 0604/903, Ankieta personalna Leszka Pękali, 22 VI 1976 r., k. 13 (PDF).

Wszyscy omawiani mieli polskie pochodzenie. Ze zgromadzonej i przeanalizowanej dokumentacji jednoznacznie wynika brak innych korzeni etnicznych.

Rodzice

Temat rodziców interesujących mnie funkcjonariuszy został już po części poruszony powyżej. W tym fragmencie chciałbym go jednak rozszerzyć i ukazać ich życiorysy

Waldemar Chmielewski był jedyny z badanej grupy funkcjonariuszy, do kogo można by odnieść określenie stosowane współcześnie przez niektórych dziennikarzy i publicystów i nazwać go resortowym/reżimowym dzieckiem. Mam tutaj na myśli ściśle związki rodziców takich dzieci z Polską Partią Robotniczą (PPR)/PZPR – zajmowanie wysokiego stanowiska partyjnego lub praca w organach bezpieczeństwa Polski Ludowej.

Ojciec Waldemara Chmielewskiego pracował w aparacie represji. Zanim jednak tam trafił, wychowywał się w centralnej Polsce, we wsi Koluszki pod Łodzią. Przyszedł na świat w 1927 r. Do wybuchu II wojny światowej skupiał się przede wszystkim na nauce. Ukończył szkołę powszechną. W 1942 r. został wywieziony na roboty przymusowe do III Rzeszy. Do Polski wrócił późną wiosną lub wczesnym latem 1945 r. Początkowo zamieszkał w Koluśkach, ale już wkrótce przeniósł się do Pieńska na Dolnym Śląsku. Tam pracował najpierw w hucie szkła, potem w straży przemysłowej, a następnie w fabryce tektury. W 1948 r. został powołany do służby w wojskach wewnętrznych komunistycznej bezpieki, czyli do Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego. W 1951 r., już po odejściu z tej formacji, trafił do struktur aparatu bezpieczeństwa. Początkowo był funkcjonariuszem Referatu V Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Ząbkowicach. Referat ten zajmował się rozpracowywaniem m.in. opozycyjnych wobec PPR organizacji politycznych i Kościoła katolickiego.

W kolejnych latach Zenon Chmielewski piął się stopniowo po szczeblach bezpiekarskiej kariery. W 1953 r. został przeniesiony do pracy w Wojewódzkim Urzędzie Bezpieczeństwa Publicznego (WUBP) we Wrocławiu, gdzie służył w odpowiedniku Referatu V na szczeblu wojewódzkim, czyli w Wydziale V. Gdy w 1955 r. wrocławski WUBP został przekształcony w Wojewódzki Urząd ds. Bezpieczeństwa Publicznego, Chmielewskiego przeniesiono do Wydziału VI, który zajmował się rozpracowywaniem Kościoła katolickiego. Wówczas m.in. otrzymał on zadanie zabezpieczenia operacyjnego Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu.

W 1957 r. rozpoczął służbę w Komendzie Wojewódzkiej (KW) Milicji Obywatelskiej (MO). W tej ostatniej służył w Wydziale III, a następnie w Wydziale IV¹³. W obu jednostkach nadal zajmował się sprawami Kościoła katolickiego. W 1962 r. na podstawie bardzo dobrych ocen służbowych przełożeni postanowili przenieść go do MSW, gdzie rozpoczął pracę w Wydziale I (kler świecki) Departamentu IV. W jednostce tej dosłużył się stopnia podpułkownika. Na emeryturę przeszedł w 1985 r.¹⁴ Zarówno on sam, jak i jego żona byli członkami PZPR. Jadwiga Chmielewska z d. Zabuska, podobnie jak jej mąż i syn, zawodowo związała się z resortem spraw wewnętrznych PRL.

Zabuska przysłała na świat w 1934 r. w Ciechanowicach. Do MO wstąpiła już w 1950 r. Pracowała wówczas w KW MO w Olsztynie w Biurze Dowodów Osobistych, a potem we wrocławskim Miejskim Biurze Ewidencji Ludności. W 1956 r. przyjęto ją do Sekcji Ewidencji Ludności i Dowodów Osobistych w KW MO we Wrocławiu, w tym samym roku została jednak ze służby zwolniona. Do MO wróciła w roku 1972. Tym razem została zatrudniona w Komendzie Głównej MO, gdzie pracowała jako maszynistka i dosłużyła się stopnia st. sierżanta sztabowego. Z milicji została definitywnie zwolniona w listopadzie 1984 r.¹⁵

Najwięcej informacji udało się ustalić na temat matki i ojca Waldemara Chmielewskiego, ich dokumenty są bowiem dostępne w AIPN. Znacznie mniej danych mogłem pozyskać na temat rodziców pozostałych funkcjonariuszy. Wiadomo na pewno, że nie pracowali oni w organach bezpieczeństwa PRL. Matka Leszka Pękali była jednak w zainteresowaniu KW MO w Rzeszowie do sprawy obiektowej (SO) o krypt. „Odwet”. Przyczyną tego zainteresowania był dwukrotny wyjazd na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX w. Marii Pękalowej do Republiki Federalnej Niemiec, gdzie mieszkała jej babka Amalia. Kobieta ta po śmierci swojego męża, czyli dziadka Marii Pękalowej, wyszła ponownie za mąż za Niemca – Johanna Reicha – i wraz z nim osiedliła się w RFN. Do tego samego kraju wyjechał również wuj Marii – Emil Winiarz¹⁶.

¹³ Wydział ten miał się skupić wyłącznie na zwalczaniu Kościoła katolickiego. Powstał w połowie 1962 r. w związku z utworzeniem Departamentu IV MSW (*Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 2: 1956–1975, red. P. Piotrowski, Warszawa 2006, s. 17).

¹⁴ AIPN, 0604/883, Akta osobowe Zenona Chmielewskiego.

¹⁵ *Ibidem*, Życiorys Jadwigi Zabuskiej, 8 I 1954 r., k. 35–36 (PDF); AIPN, 246/1, Karta ewidencyjna Jadwigi Chmielewskiej, b.p.

¹⁶ AIPN, 0604/903, Wyjaśnienia Leszka Pękali ws. wyjazdów jego krewnych za granicę, 23 VII 1979 r., k. 75 (PDF).

Ostatecznie SO krypt. „Odwet” zamknięto, a dokumenty złożono do archiwum KW MO w Rzeszowie. Było to spowodowane niewykryciem jakichkolwiek dowodów czy też poszlak wskazujących na to, żeby Maria Pękałowa mogła prowadzić wrogą działalność przeciwko PRL¹⁷.

Rodzice Leszka Pękałi mieli pochodzenie robotnicze. Zygmunt Pękała urodził się w 1926 r. w Siedliskach pod Tarnowem. W okresie II wojny światowej pracował w tamtejszej parowozowni. Nie udało się ustalić, co robił bezpośrednio po 1945 r. Na pewno w latach siedemdziesiątych XX w. Pękała senior był wicedyrektorem ds. pedagogicznych Zasadniczej Szkoły Zawodowej dla Pracujących w Czubcu, która była przyzakładową szkołą Przedsiębiorstwa Instalacji Przemysłowych „Instal” w Rzeszowie¹⁸. Ponadto był członkiem PZPR. W szkole, w której pracował, zajmował stanowisko sekretarza Podstawowej Organizacji Partyjnej (POP). Była to, jak sądzę, zbyt mało istotna funkcja, aby Leszka Pękałę uznać za resortowe/reżimowe dziecko.

Matka Leszki Pękałi – Maria z d. Kaszowska, urodzona w 1928 r. na Kresach Wschodnich, pracowała jako księgowa w rzeszowskiej Spółdzielni Rzemieślniczo-Usługowo-Produkcyjnej. W przeciwieństwie do swojego męża nigdy nie należała do PZPR ani do jakiegokolwiek innej partii politycznej¹⁹.

Kilka dość istotnych faktów udało się ustalić również na temat rodziców Adama Pietruszki. Wojciech Pietruszka urodził się w 1906 r. Z powodu rozbieżności w źródłach trudno definitywnie stwierdzić, czym on się zajmował przed wybuchem II wojny światowej. W życiorysach Adama Pietruszki z lat sześćdziesiątych XX w., które znajdują się w jego studenckiej teczce personalnej, jest napisane, że w tamtym okresie Wojciech był zatrudniony jako robotnik kolejowy²⁰. Co innego przyszły oficer SB podał w ankiecie personalnej, wypełnionej w 1974 r. na potrzeby pracy w aparacie bezpieczeństwa. Wówczas napisał, że przed 1939 r. Wojciech pracował na roli „w majątkach obszarńników”²¹ oraz jako robotnik drogowy, a po zakończeniu II wojny światowej uprawiał czterohektarowe

¹⁷ *Ibidem*, Pismo zastępcy naczelnika Wydziału II KW MO w Rzeszowie do naczelnika Wydziału Kadr KW MO w Tarnowie ws. Marii Pękałi, 7 VII 1979 r., k. 74 (PDF).

¹⁸ 19 V 2021 r. wysłałem list elektroniczny do obecnego dyrektora szkoły w Czudcu i poprosiłem o udostępnienie dokumentów Zygmunta Pękałi. Odpowiedzi na mojego maila nie otrzymałem.

¹⁹ AIPN, 0604/903, Pismo zastępcy naczelnika Wydziału III KW MO we Wrocławiu do naczelnika Wydziału Kadr KW MO we Wrocławiu ws. Leszka Pękałi, 31 VII 1076 r., k. 47 (PDF).

²⁰ AUAM, 706/494, Życiorys Adama Pietruszki, 30 IV 1968 r., b.p.; *ibidem*, Życiorys Adama Pietruszki, 12 IV 1965 r., b.p.

²¹ AIPN, 0242/547/1, Ankieta personalna Adama Pietruszki, 19 VII 1974 r., k. 14 (PDF).

gospodarstwo rolne²². W 1961 r. przeprowadzono wobec Adama Pietruszki rutynową bezpieczniacką kontrolę specjalną. Wykazała ona, że do 1939 r. Wojciech pracował jako robotnik rolny. Najpierw był zatrudniony w majątku Strzegocin pod Kutnem. Stamtąd miał być jednak zwolniony. Przeniósł się do pobliskiego Leszczynka i wydzierżawił tam kilka hektarów, które uprawiał do wybuchu II wojny światowej²³.

We wrześniu 1939 r. Wojciech Pietruszka jako jedyny z rodziców omawianej grupy funkcjonariuszy został powołany do służby w Wojsku Polskim (WP) i walczył w kampanii polskiej²⁴. Nie udało się ustalić, w jakiej jednostce służył i w jakich bitwach brał udział. Z wielkim prawdopodobieństwem został wcielony w szeregi 37 Łęczyckiego Pułku Piechoty, którego oddziały stacjonowały w Kutnie i Łęczycy.

Według informacji syna Wojciech Pietruszka został wzięty do niewoli, a następnie w 1940 r. wywieziony na roboty do III Rzeszy²⁵. Tam przebywał prawdopodobnie w miejscowości Deteberg leżącej w Nadrenii Północnej-Westfalii, gdzie pracował na roli. W kwietniu 1945 r.²⁶ Pietruszka został oswobodzony i wrócił do Polski. Był to zatem drugi przypadek robotnika przymusowego w omawianej grupie. Pierwszym był opisany wcześniej przypadek Zenona Chmielewskiego.

Po powrocie do Polski ojciec Adama Pietruszki miał przejąć czterohektarowe gospodarstwo, które odziedziczył po swoim teściu. W pracy na roli pomagała mu żona. Anastazja Pietruszkowa z d. Oswald urodziła się w 1910 r. Początkowo, jak większość kobiet w tamtym okresie, zajmowała się prowadzeniem domu. Gdy w czasie II wojny światowej jej mąż przebywał w III Rzeszy, musiała zarobić na utrzymanie swoje oraz maleńkiego wówczas syna. Po zakończeniu działań wojennych skupiła się na pracy w rolnictwie. Ponadto była aktywistką Ligi Kobiet w Strzegocinie, a w latach 1954–1959 radną tamtejszej Gminnej Rady Narodowej. Nigdy nie należała do żadnej partii politycznej, podobnie jak jej mąż²⁷.

Grzegorza Piotrowskiego, ostatniego z interesujących mnie funkcjonariuszy, wychowywała matka – Iwona z d. Pisarska. Dwa lata po przyjściu na świat Grzegorza, tj. w 1953 r., jego rodzice wzięli rozwód. O kobiecie tej wiadomo, że urodziła się w 1923 r. i miała wyższe wykształcenie – była

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*, Pismo z KP MO w Kutnie do naczelnika Wydziału Kadr KW MO w Szczecinie, 27 IV 1961 r., k. 44 (PDF).

²⁴ *Ibidem*, Życiorys Adama Pietruszki, 17 IV 1961 r., k. 9 (PDF).

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Informacje nt. Wojciecha Pietruszki ze strony internetowej: <https://straty.pl/pl/szukaj>.

²⁷ AIPN, 0242/547/1, Pismo z KP MO w Kutnie do naczelnika Wydziału Kadr KW MO w Szczecinie, 27 IV 1961 r., k. 44 (PDF).

inżynierem chemikiem²⁸. Pod koniec swego życia pracowała w Zespole Szkół Zawodowych nr 3 przy ul. Żeromskiego w Łodzi, na stanowisku nauczycielki²⁹. Działała również w łódzkich strukturach PZPR, a także w Związku Nauczycielstwa Polskiego³⁰. Zmarła w 1973 r.³¹

Niewiele więcej wiadomo o ojcu Grzegorza – Władysławie Piotrowskim. Człowiek ten urodził się w 1918 r. jako Władysław Ryszard Pietruszka i miał wykształcenie średnie. W 1946 r. postanowił zmienić swoje nazwisko na Piotrowski. W kolejnych latach pracował w Spółdzielni Sztuki i Przemysłu Ludowego w Łodzi, a następnie w Łódzkich Zakładach Chemicznych³².

Jak zatem widać, omawiani w tym opracowaniu funkcjonariusze pochodzili z bardzo różnych rodzin, jeśli się weźmie pod uwagę status społeczny, geografę zamieszkania, wykonywane zawody itd. Ich rodziców łączyło przede wszystkim pochodzenie robotniczo-chłopskie. Nie byli oni jednak przedwojennymi komunistami. Co prawda po 1945 r. część z nich należała do PZPR, jednak trudno dziś rozstrzygnąć, czy byli oni ideowymi aktywistami, czy też może karierowiczami lub społecznikami, którzy dzięki przynależności partyjnej mogli wesprzeć rodzime środowiska. W okresie II wojny światowej żadne z nich nie było związane z podziemiem. Ludzie ci nie mieli także praktycznie żadnych zatargów z władzą komunistyczną (SO krypt. „Odwet” została założona tylko na Marię Pękalową³³).

Wykształcenie

Gdy Chmielewski, Pękała, Pietruszka oraz Piotrowski rozpoczynali służbę w organach represji, byli zdecydowanie lepiej wykształceni aniżeli ich poprzednicy, którzy zasilili kadry resortu jeszcze w stalinowskim okresie Polski Ludowej. Na przykład ojciec Chmielewskiego Zenon, gdy podjął pracę w aparacie bezpieczeństwa, miał ukończoną szkołę powszechną i kursy dokształcające, podobnie zresztą jak cała rzesza funkcjonariuszy, którzy zaczęli służbę w istniejącym do końca 1954 r. MBP. W kolej-

²⁸ AIPN, 2937/740/1, Życiorys Grzegorza Piotrowskiego, 23 V 1974 r., k. 17.

²⁹ Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego (dalej: AUŁ), 31418/5, Zaświadczenie dla Grzegorza Piotrowskiego, 13 II 1973 r., b.p.

³⁰ AUŁ, 31418/5, Opinia dot. Grzegorza Piotrowskiego, b.p.

³¹ AIPN, 0604/905, Ankieta osobowa Grzegorza Piotrowskiego, 30 XII 1981 r., k. 35 (PDF).

³² *Ibidem*, Pismo z KM MO w Łodzi do naczelnika Wydziału „B” SB KW MO w Łodzi, 6 II 1975 r., k. 46 (PDF).

³³ AIPN, 0604/903, Informacja nt. Marii Pękała, 17 VII 1976 r., k. 60 (PDF).

nych latach to się stopniowo zmieniało. Do pracy w aparacie represji przyjmowano coraz częściej ludzi wykształconych na polskich uczelniach publicznych albo zaraz po zatrudnieniu bardzo szybko kierowano ich na uczelnie resortowe.

Pękala oraz Piotrowski przed rozpoczęciem służby w MSW byli absolwentami polskich uczelni wyższych. Pękala najpierw ukończył szkołę podstawową w Rzeszowie. W tym okresie zapewne odkrył u siebie zamiłowanie do przedmiotów technicznych, gdyż kolejną jego szkołą było Technikum Mechaniczno-Elektryczne w Rzeszowie, w którym ukończył klasę o specjalności „elektronika przemysłowa” i zdał maturę³⁴. Następnie rozpoczął studia na Wydziale Elektroniki Politechniki Wrocławskiej. Dyplom magistra elektroniki o specjalności metrologia³⁵ z wynikiem bardzo dobrym zdobył w 1976 r.³⁶ Jego praca magisterska nosiła tytuł „Pomiar wilgotności proszków metodą dialektyczną”³⁷. Ponadto w 1979 r., już jako funkcjonariusz SB, ukończył jednoroczne Studium Podyplomowe w Wyższej Szkole Oficerskiej im. Feliksa Dzierżyńskiego, gdzie pobierał nauki m.in. z zakresu pracy operacyjnej, różnych dziedzin prawa, a także nauk politycznych, psychologii oraz socjologii³⁸.

Piotrowski ukończył najpierw jedną z łódzkich szkół podstawowych, następnie kontynuował naukę w XXIX Liceum Ogólnokształcącym w Łodzi³⁹. Po zdaniu matury w 1968 r. złożył podanie o przyjęcie na studia na Wydział Elektryczny Uniwersytetu Łódzkiego, na kierunek elektrotechnika przemysłu. Wówczas jednak nie został przyjęty i podjął pracę zarobkową⁴⁰. W roku następnym udało mu się zostać studentem Wydziału Matematyki, Fizyki i Chemii UŁ. W 1973 r. zdobył dyplom magistra matematyki ze specjalizacją matematyki ogólnej z wynikiem dobrym na podstawie pracy magisterskiej pt. „Wielomiany nad dowolnym pierścieniem”⁴¹, która została oceniona przez promotora na ocenę dobrą, a przez recenzenta na ocenę dostateczną plus.

³⁴ Archiwum Politechniki Wrocławskiej (dalej: APWr), 544/2, Informacja nt. wykształcenia Leszka Pękali, k. 3.

³⁵ Metrologia – dziedzina nauki, wiedzy i techniki obejmująca wszystko, co jest związane z pomiarami. Zob. <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/metrologia;3940142.html>, dostęp 20 V 2021 r.

³⁶ AIPN, 0604/903, Dyplom ukończenia Politechniki Wrocławskiej przez Leszka Pękale, 28 VI 1976 r., k. 37 (PDF).

³⁷ APWr, 544/2, Protokół z egzaminu magisterskiego Leszka Pękali, k. 38.

³⁸ AIPN, 1509/5869, Karta wyniku studiów Leszka Pękali – absolwenta Studium Podyplomowego Wyższej Szkoły Oficerskiej im. Feliksa Dzierżyńskiego, k. 67 (PDF).

³⁹ Wówczas to liceum nosiło imię „19 Stycznia”, dziś – Jana Bytnara „Rudego”.

⁴⁰ AUŁ, 31418/5, Podanie Grzegorza Piotrowskiego o przyjęcie na studia na UŁ, 26 VII 1969 r., b.p.

⁴¹ *Ibidem*, Praca magisterska Grzegorza Piotrowskiego, b.p.

W roku kolejnym ukończył Szkołę Oficerów Rezerwy (SOR) przy Wyższej Szkole Oficerskiej Wojsk Rakietowych i Artylerii im. gen. Józefa Bema w Toruniu⁴². Od marca do listopada 1975 r. przebywał na II Telewizyjnym Kursie Informatyki (III stopnia), organizowanym przez Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Informatyki w Warszawie⁴³, a w latach 1977–1978 ukończył, podobnie jak Pękala, Studium Podyplomowe Akademii Spraw Wewnętrznych⁴⁴. Dodatkowo w sierpniu 1979 r. złożył podanie do komendanta wojewódzkiego MO w Łodzi o zgodę na rozpoczęcie nauki na Wieczorowym Uniwersytecie Marksizmu-Leninizmu. Wniosek ten został zaopiniowany pozytywnie⁴⁵. Nie wiadomo jednak, kiedy i czy w ogóle studium to ukończył.

Zupełnie inaczej potoczyły się edukacyjne losy Chmielewskiego i Pietruszki. Obaj mężczyźni, wstępując do pracy w aparacie bezpieczeństwa, nie mieli wyższego wykształcenia. Pietruszka rozpoczął naukę w leszczyńskiej szkole powszechnej. Edukację podstawową kończył w Strzegocinie, do tej miejscowości przeprowadziła się bowiem jego rodzina. Następnie pobierał nauki w kutnowskim Technikum Mechanicznym. W 1954 r. szkoła ta została przeniesiona do Poznania, gdzie utworzono Technikum Kolejowe. W taki oto sposób Pietruszka znalazł się w stolicy Wielkopolski. Ostatecznie poznańską szkołę średnią ukończył w 1956 r. W tym samym okresie podjął działalność zawodową, zgodną ze swoim wykształceniem. Następnie podczas odbywania służby wojskowej ukończył szkołę podoficerską radiogoniometrystów⁴⁶ w Grudziądzu. W 1961 r. został przyjęty do pracy w KW MO. W tym samym roku został słuchaczem Centrum Wyszczolenia MSW w Legionowie. Tam przebywał do 1963 r., uczył się w Rocznej Oficerskiej Szkole Operacyjnej. Po jej ukończeniu wrócił do pracy w MO. W latach 1965–1970 doksztalał się na UAM w Poznaniu, w Zawodowym Studium Administracyjnym, które podlegało pod Wydział Prawa UAM. Tam w 1968 r. przedstawił pracę dyplomową pt. „Nadzór nad orzecznictwem karno-administracyjnym na terenie miasta

⁴² AIPN, 2937/740/1, Świadectwo ukończenia Szkoły Oficerów Rezerwy Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Rakietowych i Artylerii im. gen. Józefa Bema w Toruniu przez Grzegorza Piotrowskiego, 29 VI 1974 r., k. 15.

⁴³ AIPN, 0604/905, Zaświadczenie o ukończeniu II Telewizyjnego Kursu Informatyki (III stopnia) przez Grzegorza Piotrowskiego, k. 155 (PDF).

⁴⁴ *Ibidem*, Świadectwo ukończenia Studium Podyplomowego ASW przez Grzegorza Piotrowskiego, 24 VI 1978 r., k. 115 (PDF).

⁴⁵ *Ibidem*, Podanie złożone przez Grzegorza Piotrowskiego do komendanta wojewódzkiego MO w Łodzi, 31 VIII 1979 r., k. 141 (PDF).

⁴⁶ Radiogoniometr – radiostacja, której odbiornik przyjmuje sygnały wysyłane z obiektów poruszających się, np. samolotów. Zob. <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/radiogoniometr;5488486.html>, dostęp 21 V 2021 r.

Szczecina”, przygotowaną na seminarium kierowanym przez ówczesnego docenta Zbigniewa Jana Janowicza. Praca została oceniona na ocenę dostateczną⁴⁷, a cały egzamin dyplomowy na ocenę dobrą⁴⁸. Niemniej jeszcze przed ukończeniem tego studium Wydział Kadr KW MO w Szczecinie postanowił, że Pietruszka będzie dalej studiował na tym samym wydziale tej samej uczelni. Początkowo jego podanie zostało odrzucone przez komisję rekrutacyjną UAM⁴⁹. Pietruszka napisał jednak odwołanie, które zostało rozpatrzone przychylnie, mógł więc kontynuować edukację. Ostatecznie w 1970 r. obronił pracę magisterską pt. „Przymus bezpośredni w egzekucji administracyjnej” i od tamtej pory przysługiwał mu tytuł magistra administracji⁵⁰. Otrzymał za swą pracę ocenę dobrą.

Chmielewski ukończył ośmioklasową szkołę podstawową we Wrocławiu, a następnie policealne studium zawodowe. W 1977 r. rozpoczął pracę w MO i podjął studia w ówczesnej Wyższej Szkole Oficerskiej (WSO) im. gen. Franciszka Józwiaka „Witolda” w Szczytnie⁵¹. Uczelnię tę ukończył w 1980 r. z oceną dobrą⁵². Rozpoczął studia zaoczne na Akademii Spraw Wewnętrznych. Ukończył je w 1984 r. na podstawie rozprawy magisterskiej pt. „Kardynał Stefan Wyszyński (wybrane zagadnienia z działalności polityczno-społecznej)”⁵³.

Reasumując – wszyscy omawiani funkcjonariusze byli absolwentami uczelni wyższych, aczkolwiek szkoły te ukończyli w różnych okresach swojego życia. Pękala i Piotrowski uczynili to przed rozpoczęciem służby w resorcie spraw wewnętrznych, Chmielewski i Pietruszka już w trakcie służby. Ponadto Pękala, Pietruszka i Piotrowski ukończyli uczelnie cywilne – dwaj z nich uniwersytety, jeden politechnikę. Chmielewski kończył wyłącznie uczelnię resortową. Pozostali także dokształcali się na tego typu uczelniach, na różnego rodzaju kursach i studiach podyplomowych.

Służba wojskowa

W „ludowym” WP służyli na pewno Pietruszka i Piotrowski. Pierwszy z nich odbył służbę w Jednostce Wojskowej 3829, która stacjonowała

⁴⁷ AUAM, 706/494, Ocena pracy dyplomowej Adama Pietruszki, 11 VI 1968 r., b.p.

⁴⁸ *Ibidem*, Zaświadczenie o studiach odbytych przez Adama Pietruszkę, 24 VI 1968 r., b.p.

⁴⁹ *Ibidem*, Odwołanie Adama Pietruszki, 3 VII 1968 r., b.p.

⁵⁰ *Ibidem*, Dyplom ukończenia studiów wyższych przez Adama Pietruszkę, 19 VI 1970 r., b.p.

⁵¹ Dziś jest to Wyższa Szkoła Policji w Szczytnie.

⁵² AIPN, 0604/904, Dyplom ukończenia studiów wyższych przez Waldemara Chmielewskiego, 23 VI 1960 r., k. 38 (PDF).

⁵³ AIPN, 001834/2023, Praca magisterska Waldemara Chmielewskiego.

w Świdwinie na Pomorzu Zachodnim. Był to prawdopodobnie 9 Batalion Lotniczo-Techniczny.

Piotrowski jeszcze jako student UŁ ukończył studium wojskowe. W 1974 r. został skierowany do służby w Wyższej Szkole Oficerskiej Wojsk Rakietowych i Artylerii im. gen. Józefa Bema w Toruniu, gdzie ukończył SOR. W tym samym roku rozpoczął służbę w JW 3300 w Gubinie przy granicy niemieckiej (po zakończeniu szkoły w grudniu 1974 r.). Wówczas otrzymał awans na stopień podporucznika⁵⁴. Podczas bytności w Gubinie Piotrowski był oceniany bardzo przeciętnie. Jego dowódca stwierdził, że przyszły oficer SB okazał się „żołnierzem mało zdyscyplinowanym, mało ambitnym i mało sumiennym”⁵⁵. Samowolnie oddał się od miejsca służby przed jej zakończeniem, nie dbał o powierzony mu sprzęt, a także spowodował wypadek samochodowy.

Pękała, podobnie jak Piotrowski, odbył studenckie przeszkolenie wojskowe na Politechnice Wrocławskiej, ale nie odbył kursu w SOR, a tym samym nie został zakwalifikowany do wojskowej rezerwy personalnej. Sytuacja ta okazała się problemem, gdy w 1976 r. złożył podanie o przyjęcie do służby w MO. O tym napiszę jednak więcej w części dotyczącej pracy poszczególnych funkcjonariuszy w strukturach aparatu bezpieczeństwa.

O służbie wojskowej Chmielewskiego wiadomo, że rozpoczął ją 16 lipca 1976 r.⁵⁶ w Wojskach Ochrony Pogranicza (WOP)⁵⁷. Działo się tak, gdyż wówczas był już kandydatem do służby w MO i w myśl zarządzenia ministra obrony narodowej z 21 lutego 1972 r. musiał odbyć przeszkolenie w jednostkach WOP. W jego wypadku była to Lubuska Brygada WOP „Słubice-Kurowice”⁵⁸.

Działalność w organizacjach społeczno-politycznych i innego rodzaju stowarzyszeniach oraz związkach

Trzech z omawianych funkcjonariuszy należało do różnego rodzaju organizacji komunistycznych. Początkowo były to organizacje młodzie-

⁵⁴ AIPN, 2937/740/1, Karta ewidencyjna żołnierza Grzegorza Piotrowskiego, k. 13–14.

⁵⁵ AIPN, 2937/740/2, Zeszyt ewidencji przebiegu szkolenia wojskowego Grzegorza Piotrowskiego, b.p.

⁵⁶ AIPN, 0604/904, Świadcstwo pracy Waldemara Chmielewskiego, 1 VIII 1976 r., k. 44 (PDF).

⁵⁷ AIPN, 0678/43/5, Stenogram przesłuchania Waldemara Chmielewskiego, 24 X 1984 r., k. 20 (PDF).

⁵⁸ AIPN, 0604/904, Oświadczenie ws. Waldemara Chmielewskiego, 4 II 1982 r., k. 122 (PDF).

zowe, które miały konsolidować i propagować komunistyczne idee wśród przeróżnych grup – Koło Młodzieży Wojskowej (KMW), Socjalistyczny Związek Studentów Polskich (SZSP), Związek Młodzieży Polskiej (ZMP) oraz Związek Młodzieży Socjalistycznej (ZMS).

Do ZMS należeli Chmielewski i Pękala, a do stalinowskiego ZMP Pietruszka. Ten ostatni był również członkiem KMW, a Pękala działał w Akademickim Związku Sportowym (AZS) oraz SZSP. Piotrowski nie należał do żadnej komunistycznej organizacji młodzieżowej, w 1977 r. od razu złożył podanie o przyjęcie go w poczet członków PZPR, które zostało rozpatrzone pozytywnie.

Około 1979 r. członkiem PZPR został także Pękala. W jednym z dokumentów personalnych jego dotyczących widnieje informacja, że był II sekretarzem Oddziałowej Organizacji Partyjnej PZPR nr 16 istniejącej przy KW MO w Tarnowie⁵⁹.

W 1980 r. kandydatem do PZPR był również Chmielewski. W jego aktach brakuje dokładnej daty przyjęcia do partii, wiemy jednak na pewno, że w 1982 r. był już jej członkiem.

Zdecydowanie najdłuższy staż partyjny miał Pietruszka, który w PZPR działał od 1962 r. W latach 1966–1970 był II sekretarzem POP, a w okresie 1970–1972 I sekretarzem POP KW MO w Szczecinie⁶⁰.

Ponadto dwóch z wyżej wymienionych było pasjonatami sportu. Piotrowski rekreacyjnie uprawiał koszykówkę, był także posiadaczem karty pływackiej i żeglarskiej⁶¹. Pękala natomiast jeszcze jako student był sportowcem i aktywnym działaczem sportowym. Przez dwa lata pełnił funkcję wiceprezesa Klubu Uczelnianego AZS⁶². Był również siatkarzem Klubu Uniwersyteckiego AZS⁶³.

Działalność zawodowa przed rozpoczęciem służby w organach bezpieczeństwa PRL

Kolejnym istotnym zagadnieniem, które należałoby omówić, jest to, w którym momencie swojego życia przyszli funkcjonariusze rozpoczynali pracę w organach bezpieczeństwa państwa. Czy działo się tak od razu po ukończeniu szkoły średniej lub wyższej, czy może służba w MSW była kolejnym etapem ich życia zawodowego.

⁵⁹ AIPN, 0604/905, Opinia służbowa nt. Leszka Pękali, 16 VI 1979 r., k. 115 (PDF).

⁶⁰ AIPN, 0242/547/1, Opinia partyjna nt. Adama Pietruszki, 4 III 1981 r., k. 157.

⁶¹ AIPN, 0604/905, Ankieta osobowa Grzegorza Piotrowskiego, 30 XII 1981 r., k. 33 (PDF).

⁶² AIPN, 0604/903, Opinia nt. Leszka Pękali z AZS, 28 VIII 1976 r., k. 54 (PDF).

⁶³ *Ibidem*, Opinia nt. Leszka Pękali z AZS, 27 VIII 1976 r., k. 55 (PDF).

Pękała jako jedyny z grupy omawianych oficerów karierę w aparacie milicyjnym rozpoczął po ukończonych studiach wyższych, pozostali przed służbą w resorcie zdobywali doświadczenie zawodowe, choć każdy z nich robił to w zupełnie innej branży.

Piotrowski, zanim poszedł na studia, pracował przez rok w Fabryce Transformatorów i Aparatury Trakcyjnej im. Bojowników PPR „Elta”⁶⁴. Jeszcze przed ukończeniem UŁ znalazł pracę w ówczesnym Liceum Ekonomicznym nr 1 w Łodzi⁶⁵ jako nauczyciel matematyki. W 1974 r. musiał przerwać działalność zawodową w związku z koniecznością odbycia zasadniczej służby wojskowej. Po jej ukończeniu wrócił na stanowisko nauczycielskie w łódzkim LO nr 1. Tam pracował przez kilka kolejnych miesięcy, tj. do września 1975 r., gdy rozpoczął służbę w KW MO w Łodzi⁶⁶.

Pietruszka w związku z ukończeniem szkoły o profilu kolejowym otrzymał przydział zawodowy do parowozowni przy szczecińskim Porcie Centralnym. Początkowo pracował jako technik mechanik, potem został skierowany do odbycia zasadniczej służby wojskowej, wówczas dwuletniej. Po jej zakończeniu wrócił do parowozowni na stanowisko pomocnika maszynisty, a następnie technika mechanika. Odszedł z pracy w 1961 r. i został przyjęty do KW MO w Szczecinie⁶⁷.

Podobnie potoczyły się losy zawodowe Chmielewskiego, który przed rozpoczęciem służby w strukturach MSW miał najkrótszy staż pracy. 1 września 1975 r. zatrudnił się na stanowisku stażysty, a potem referenta w Banku Handlowym w Warszawie. Z tej instytucji odszedł, a w zasadzie został zwolniony, 16 lipca 1976 r. Nie zgłosił się do pracy⁶⁸, gdyż był już kandydatem do MO.

Rozpoczęcie służby w strukturach milicyjnych i związane z tym motywacje

Każdy z opisywanych funkcjonariuszy, zanim trafił do organów bezpieczeństwa państwa, przeszedł inną drogę życiową. Co więcej, każdy z nich, kiedy został już przez MSW zatrudniony, trafił do innego pionu w zupełnie różnych regionach Polski.

⁶⁴ AUŁ, 31418/5, Opinia nt. Grzegorza Piotrowskiego, 17 IV 1969 r., b.p.

⁶⁵ Obecnie jest to Zespół Szkół Ekonomiczno-Turystyczno-Hotelarskich im. Władysława Grabskiego w Łodzi.

⁶⁶ AIPN, 0604/905, Życiorys Grzegorza Piotrowskiego, 2 II 1975 r., k. 10.

⁶⁷ AIPN, 0242/547/1, Życiorys Adama Pietruszki, 17 IV 1961 r., k. 9.

⁶⁸ AIPN, 0604/904, Świadectwo pracy Waldemara Chmielewskiego, 1 VIII 1980 r., k. 44 (PDF).

Najwcześniej pracę w resorcie rozpoczął Pietruszka. W sierpniu 1961 r. został przyjęty na etat oficera techniki operacyjnej Wydziału „W” KW MO w Szczecinie, który zajmował się perlustracją korespondencji. Ostatecznie nigdy tego stanowiska formalnie nie objął, gdyż od samego początku pracował jako oficer operacyjny Wydziału III KW MO⁶⁹, którego zadaniem było zwalczanie działalności uznawanej przez komunistów za antypaństwową⁷⁰.

W jego przypadku najtrudniej jest ocenić, co skłoniło go do podjęcia służby w strukturach SB. Możliwe, że zmianą miejsca pracy zamierzał poprawić swój byt materialny. Jak bowiem wynika z przejrzonej dokumentacji, Pietruszka żył w Szczecinie bardzo skromnie, wręcz ubogo⁷¹. Prawdopodobnie był typem samotnika, który z nikim nie utrzymywał bliższych kontaktów. Pewnie dlatego jego koledzy z pracy nie mieli o nim skryształowanego zdania – część uważała go za człowieka spokojnego, inni natomiast za lenia⁷². Być może, chcąc wyrwać się ze środowiska, które mogło mu nie odpowiadać pod względem materialnym i ambicjonalnym, Pietruszka podjął decyzję o zwolnieniu się z portu i podjęciu służby w SB. Oczywiście jest to tylko przypuszczenie.

Pozostali funkcjonariusze rozpoczęli służbę w połowie lat siedemdziesiątych XX w. 16 września 1975 r. w KW MO w Łodzi został zatrudniony Piotrowski. Przyjęto go na etat inspektora w Wydziale IV, który odpowiadał za działalność operacyjną przeciwko Kościołom i związkom wyznaniowym. W jego przypadku wiadomo na pewno, że do pracy w organach bezpieczeństwa zachęcił go jego teść – Jan Pietrzak, który w latach 1948–1972 był pracownikiem KM MO w Łodzi⁷³. Podczas jednej z rozpraw przeciwko Władysławowi Ciastoniowi i Zenonowi Płatkowi Piotrowski, zapytany o powody wstąpienia do służby, odpowiedział: „U samych podstaw tego legł fakt, iż mój teść był kiedyś funkcjonariuszem milicji. Miał znajomego⁷⁴, który pracował w Łodzi w Służbie Bezpieczeństwa, i kiedyś w rozmowie zadał mi takie pytanie, czy nie myślałem nigdy o takiej pracy [w SB – P.S.]. Powiedziałem, że to mogłoby być interesujące, i skontaktowałem mnie z tym człowiekiem. Od tego momentu rodzina nie miała żadnego wpływu na to, zaś przedstawiony mi wówczas obraz tej pracy wydał mi się na tyle atrakcyjny, że zgodziłem się złożyć stosowne podanie”⁷⁵.

⁶⁹ P. Tomasik, *Adam Pietruszka...*, s. 523.

⁷⁰ Zarówno Wydział „W”, jak i Wydział III były częścią wojewódzkich struktur SB.

⁷¹ AIPN, 0242/547/1, Wywiad ws. Adama Pietruszki, 21 IV 1961 r., k. 46 (PDF).

⁷² *Ibidem*, Notatka służbowa ws. Adama Pietruszki, 16 VII 1961 r., k. 48 (PDF).

⁷³ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Łodzi, 0241/458, Akta osobowe Jana Pietrzaka.

⁷⁴ Nie było możliwości ustalenia, o kogo chodzi.

⁷⁵ AIPN, 2362/9, Protokół rozprawy głównej, 17 IX 1992 r., k. 238–239 (PDF).

W lipcu 1976 r. w Komendzie Stołecznej MO w Warszawie służbę rozpoczął Chmielewski. Było to pokłosiem zarządzenia ministra obrony narodowej z 21 lutego 1972 r., które dotyczyło kandydatów do służby w MO, a któremu podlegał Chmielewski. Zgodnie z tym dokumentem, po odbyciu trzymiesięcznej służby w WOP, kandydat musiał ukończyć kurs przygotowawczy do MO. Waldemar Chmielewski został na takowy kurs skierowany do Zmotoryzowanych Odwodów Milicji Obywatelskiej. Był kierowcą plutonu lekkiego⁷⁶ 11 Kompanii Operacyjnej III Batalionu Operacyjnego⁷⁷.

W jednej z ankiet personalnych, w rubryce „Przez kogo został skierowany lub polecony do MSW”, Chmielewski napisał: „Zgłosiłem się sam”⁷⁸. Wydaje się jednak, że dużą rolę mógł odegrać jego ojciec, w tamtym czasie już podpułkownik. Jest to, podobnie jak w przypadku Pietruszki, tylko hipoteza, niemniej – jeśli się weźmie pod uwagę późniejsze wsparcie udzielone funkcjonariuszowi przez ojca – wydaje się ona całkiem prawdopodobna.

W tym samym roku co Chmielewski, tyle że we wrześniu, do służby we wrocławskiej KW MO przyjęto Pękale, który jako jedyny z omawianej grupy miał problemy z dostaniem się do resortu spraw wewnętrznych. Absolwent Politechniki Wrocławskiej złożył podanie o zatrudnienie w strukturach wrocławskiej SB. We wniosku napisał: „Praca ta [w SB – P.S.] interesuje mnie z kilku względów – jest to praca z ludźmi i wśród ludzi – nie urzędowanie, [lecz miejsce,] gdzie można przyczynić się do ochrony porządku i bezpieczeństwa naszego społeczeństwa. Praca ta może być ponadto interesująca z racji moich zainteresowań pozazawodowych, np. psychologii”⁷⁹. Dokument ten został jednak odrzucony. Pękala po latach zeznał, że na przeszkodzie stanęły jego rodzinne powiązania, tj. okoliczność, że drugi mąż jego babki był Niemcem⁸⁰.

Pękali zaproponowano pracę we wrocławskiej MO. Był jednak pewien problem. Z formalnego punktu widzenia każdy ochotnik chcący rozpocząć służbę w milicji, który był absolwentem szkoły wyższej, musiał zostać zakwalifikowany do wojskowej rezerwy personalnej, czyli ukończyć (jak miało to miejsce np. w przypadku Piotrowskiego) kurs w SOR. Pękala tego nie zrobił. Całą procedurę udało się obejść dzięki komendantowi wojewódzkiemu MO we Wrocławiu płk. Zdzisławowi Biernaczykowi. Oficer ten poprosił ówczesnego dowódcę Śląskiego

⁷⁶ AIPN, 0604/904, Przebieg służby Waldemara Chmielewskiego, k. 89 (PDF).

⁷⁷ *Ibidem*, Opinia służbowa nt. Waldemara Chmielewskiego, 28 V 1977 r., k. 93–94 (PDF).

⁷⁸ *Ibidem*, Ankieta personalna nt. Waldemara Chmielewskiego, 11 VII 1975 r., k. 28 (PDF).

⁷⁹ AIPN, 0604/903, Podanie o przyjęcie Leszka Pękali do SB, 22 VI 1976 r., k. 10 (PDF).

⁸⁰ Zob. przyp. 16; AIPN, 2362/1, Protokół przesłuchania Leszka Pękali, 13 IX 1990 r., k. 174 (PDF).

Okręgu Wojskowego gen. dyw. Henryka Rapacewicza o zgodę na zwolnienie Pękali z odbywania kursu SOR⁸¹. Komendant pisał: „Mając na uwadze jego [Pękali – P.S.] nabyte kwalifikacje ogólne oraz trudności występujące w naborze odpowiednich kandydatów do MO, jeszcze raz uprzejmie proszę Towarzysza Generała w miarę możliwości o pozytywne załatwienie powyższej prośby”⁸². Ostatecznie wyrażono zgodę na wniosek Biernaczyka i Pękala nie musiał odbywać szkolenia⁸³. Został oficjalnie zatrudniony na etacie referenta operacyjnego w Wydziale Kryminalistyki KW MO we Wrocławiu, choć w zasadzie nigdy tam nie pracował. Od razu skierowano go na stanowisko dzielnicowego w Referacie Dzielnicowym Komendy Dzielnicowej MO Wrocław-Śródmieście.

Reasumując, warto zauważyć, że dwóch funkcjonariuszy z omawianej grupy, Pietruszka i Piotrowski, najpierw rozpoczęło służbę w wojewódzkich strukturach SB. Chmielewski i Pękala zaczęli pracę jako funkcjonariusze MO. Ten pierwszy najpierw służył w WOP, a następnie w ZOMO⁸⁴, drugi zaś we wrocławskim referacie dzielnicowym. Chmielewski i Pietruszka rozpoczynali pracę, gdy mieli odpowiednio 20 i 22 lata, 24 lata miał Piotrowski. Najstarszy był Pękala. On zaczynał służbę w MO w wieku 25 lat.

Kariery resortowe do momentu rozpoczęcia służby w Departamencie IV MSW

Po przyjeździe do MSW każdy z interesujących mnie funkcjonariuszy przeszedł inną drogę kariery. Chmielewski rozpoczął służbę w 11 Kompanii Operacyjnej III Batalionu Operacyjnego ZOMO. Tam awansował do stopnia kaprała i dowodził drużyną. Był także jednym z tych zomowców, u których przełożeni dostrzegli zawodowy potencjał i przychylni się do jego prośby, przygotowanej w czerwcu 1977 r., dotyczącej skierowania na studia w WSO w Szczytnie⁸⁵.

⁸¹ AIPN, 0604/903, Pismo komendanta wojewódzkiego MO płk. dr. Zdzisława Biernaczyka do dowódcy Śląskiego Okręgu Wojskowego gen. dyw. Henryka Rapacewicza, 1 IX 1976 r., k. 34 (PDF).

⁸² *Ibidem*.

⁸³ *Ibidem*, Pismo szefa Oddziału Uzupelnień Sztabu Śląskiego Okręgu Wojskowego do komendanta wojewódzkiego MO gen. Zdzisława Biernaczyka, 4 X 1976 r., k. 35.

⁸⁴ W latach 1965–1971 WOP były podporządkowane MON. W lipcu 1971 r. ponownie weszły w skład MSW (A. Dudek, A. Paczkowski, *Polska [w:] Czekiści. Organy bezpieczeństwa w europejskich krajach bloku sowieckiego 1944–1989*, red. Ł. Kamiński, K. Persak, Warszawa 2010, s. 401).

⁸⁵ AIPN, 0604/904, Raport ws. Waldemara Chmielewskiego, 18 VI 1977 r., k. 98–99 (PDF).

Tam służył w Kompanii Pododdziału Szkolnego i bardzo szybko zdobył zaufanie dowódców, którzy jego służbę oceniali bardzo wysoko. Najlepszym tego potwierdzeniem niech będzie fakt, że od kwietnia 1978 do grudnia 1979 r. Chmielewski był czterokrotnie nagradzany. Trzy razy otrzymał nagrodę pieniężną, jeden raz pochwałę dowódcy kursu. Ponadto w 1980 r. awansował do stopnia podporucznika, a rok wcześniej został funkcjonariuszem stałym⁸⁶.

Pękała przez rok służył we wspomnianym już wcześniej referacie dzielnicowym. W tamtym czasie, podobnie jak Chmielewski, był wysoko oceniany przez przełożonych. W jednej z opinii służbowych na jego temat można przeczytać: „Zatrzymał 11 osób poszukiwanych, sporządził 21 wniosków do kolegium o ukaranie, w tym 8 w trybie przyspieszonym. Doprowadził [do zatrzymania] lub zatrzymał 37 osób, przeprowadził 98 ustaleń. Z ulicy izolował 17 osób w stanie nietrzeźwym do izby wytrzeźwień, przeprowadził 314 obserwacji miejsc zagrożonych, wylegitymował 433 osoby, wykonał 24 interwencje, zlikwidował 3 meliny nielegalnego handlu alkoholem. Opiniowany wywiązuje się z pracy dobrze. Polecenia przełożonych wykonuje terminowo i dokładnie. Naruszeń przepisów o zachowanie tajemnicy państwowej nie stwierdzono”⁸⁷.

Niecały rok po przyjęciu do pracy we Wrocławiu, w październiku 1977 r. Pękała został przeniesiony do służby w KW MO w Tarnowie, gdzie mieszkała jego narzeczona. Ówczesny sierżant rozpoczął służbę w pionie esbeckim tarnowskiej KW MO, skierowano go bowiem do Sekcji I „A” Wydziału „T” (techniki operacyjnej). W tym wydziale pracował aż do maja 1981 r. Był wielokrotnie bardzo pozytywnie opiniowany, sześć razy nagradzany, dosłużył się stopnia podporucznika. W 1979 r. awansował na stanowisko kierownika Sekcji I „A” Wydziału „T” KW MO w Tarnowie, który zajmował się techniką operacyjną, w tym instalowaniem podłuchów.

Rozwój kariery zatrzymało na chwilę wydarzenie z lutego 1981 r. Wówczas wg zachowanych dokumentów Pękała prowadził samochód w stanie nietrzeźwym. Zarzucono mu również zaniechanie obowiązków służbowych. Efektem była nagana oraz wstrzymanie wypłacania dodatku specjalnego⁸⁸. Powyższe wykroczenia zostały jednak bardzo szybko zatarte. Jeszcze w kwietniu 1981 r. otrzymał wyróżnienie za wzorowe wykonywanie obowiązków służbowych. Pochwalono go za „realizację szeregu przedsięwzięć techniczno-operacyjnych warunkujących prowa-

⁸⁶ *Ibidem*, Przebieg służby Waldemara Chmielewskiego, k. 89–91 (PDF).

⁸⁷ AIPN, 0604/903, Opinia służbowa nt. Leszka Pękali, 13 VIII 1977 r., k. 86 (PDF).

⁸⁸ *Ibidem*, Wniosek personalny dot. Leszka Pękali, 13 II 1981 r., k. 119–120 (PDF).

dzenie pełnego rozpoznania sytuacji”⁸⁹. Niestety nie udało mi się ustalić, jakie działania Pękała realizował i przeciwko komu.

Podporucznik twierdził po latach, że w tamtym czasie popadł w konflikt z jednym z przełożonych. „Wynikł konflikt z przełożonym, naczelnikiem Wydziału „T” [KW MO w Tarnowie – P.S.], którego stanowisko, jakie zajął w jednej ze spraw, zagrażało dekonspiracją całej grupy, a co w środowisku średniego miasta było niebezpieczne dla sensu naszych działań w ogóle”⁹⁰. Dziś trudno stwierdzić, czy historia opowiedziana przez Pękała jest prawdziwa. Dowodów na to nie znalazłem ani w jego dokumentach personalnych, ani w aktach ówczesnego naczelnika Wydziału „T” KW MO w Tarnowie por. Zygmunta Wójcika⁹¹. Nie można jej jednak wykluczyć.

Jak już zostało wspomniane, Pietruszka jako pierwszy rozpoczął pracę w wojewódzkich strukturach SB. Przez kilka pierwszych lat był funkcjonariuszem Wydziału III KW MO w Szczecinie. Pion ten miał bardzo szerokie kompetencje i zajmował się zwalczaniem tzw. antypaństwowej działalności. Pietruszkę zatrudniono w Grupie VI tego wydziału, który miał „ochroniać” gałęzie gospodarki narodowej. Funkcjonariusz zabezpieczał operacyjnie Hutę Szczecin oraz Szczecińskie Zakłady Celulozowo-Papiernicze. W tym okresie był uznawany za pożytecznego pracownika i w 1966 r. otrzymał awans do stopnia porucznika.

W następnym roku Pietruszka na własną prośbę przeniósł się do Wydziału IV szczecińskiej KW MO. Pion ten zajmował się zwalczaniem Kościoła katolickiego oraz innych grup i związków wyznaniowych. W jednostce tej porucznik pracował bardzo dobrze i stale otrzymywał wysokie oceny służbowe. Począwszy od 1969 r., był często odznaczany, w 1970 r. został awansowany do stopnia kapitana, a w październiku roku następnego objął stanowisko kierownika Grupy I Wydziału IV. Jednocześnie umieszczono go wówczas na wolnym etacie zastępcy naczelnika Wydziału IV. Grupa ta zajmowała się rozpracowywaniem księży diecezjalnych oraz zgromadzeń zakonnych działających na obszarze woj. szczecińskiego.

W 1972 r. nadal kierował Grupą I, objął także stanowisko zastępcy naczelnika Wydziału IV KW MO w Szczecinie. Był opiniowany bardzo pozytywnie. W charakterystyce służbowej, przygotowanej w lutym 1974 r. przez ówczesnego naczelnika Wydziału IV szczecińskiej KW MO ppłk. Wiesława Leszczyńskiego, można przeczytać: „Z pracy zawodowej

⁸⁹ *Ibidem*, Rozkaz o wyróżnieniu Leszka Pękała, 13 IV 1981 r., k. 122 (PDF).

⁹⁰ AIPN, 2362/1, Protokół przesłuchania Leszka Pękała, 13 IX 1990 r., k. 174 (PDF).

⁹¹ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Krakowie (dalej: AIPN Kr), 0149/613, Akta osobowe Zygmunta Wójcika.

[Pietruszka – P.S.] wywiązuje się dobrze. Osobiście posiada na kontakcie 45 jednostek sieci tajnych współpracowników. Prowadzi opracowania ważniejszych kandydatów do pozyskania. W pracy z posiadaną siecią [agenturalno-informacyjną – P.S.] oraz [w] prowadzonych opracowaniach wykazuje wiele inicjatywy oraz duże zaangażowanie i odpowiedzialność na tym odcinku pracy. Nabyte doświadczenia operacyjne przekazuje pracownikom oraz praktycznie pomaga im w realizacji przedsięwzięć operacyjnych, w pracy z siecią t[ajnych] w[sółpracowników] oraz pozyskaniu nowych źródeł informacji⁹².

Jedynym funkcjonariuszem, który od samego początku służby w SB został skierowany na odcinek walki z Kościołem, był Piotrowski. Pracował w Wydziale IV KW MO w Łodzi, był oceniany bardzo wysoko. W dokumentach chwalono m.in. jego aktywność w tzw. akcjach specjalnych czy też pracę z osobowymi źródłami informacji. Bardzo szybko dostrzeżono także jego walory intelektualne, pomysłowość, pracowitość, samodzielność i umiejętność realizacji działań operacyjnych. Został wyznaczony do zabezpieczenia pielgrzymki na Jasną Górę, którą w maju 1977 r. zorganizowało łódzkie duszpasterstwo akademickie.

W jednej z opinii służbowych, sporządzonej w 1979 r., napisano: „Por[ucznik] Piotrowski od chwili podjęcia służby wykazuje duże zaangażowanie w pracy i umiejętności organizatorskie. Jako kierownik sekcji ambitny i wymagający od siebie i podległych pracowników. Zjednał sobie autorytet i uznanie. Posiada inicjatywę i pomysłowość w kierowaniu i przedsięwzięciach operacyjnych. Dokładny i systematyczny w codziennej pracy. Uzyskuje wraz z podległymi funkcjonariuszami dobre wyniki zawodowe. Potrafi myśleć operacyjnie, przewidywać i stosować kombinacje w specyficznej problematyce pionu IV⁹³”.

Efekty jego pracy odzwierciedlają częściowo jego awanse i wyróżnienia. Już na przełomie 1976 i 1977 r., a więc ok. półtora roku po zatrudnieniu, został on p.o. kierownikiem jednej z sekcji Wydziału IV. Formalnie objął stanowisko kierownika tego zespołu w 1978 r., a w roku następnym mianowano go zastępcą naczelnika Wydziału IV KW MO w Łodzi. Dodatkowo w łódzkim okresie swojej pracy Piotrowski awansował do stopnia porucznika, trzy razy był odznaczany, otrzymał kilka nagród i pochwał. W grudniu 1979 r., na wniosek ówczesnego dyrektora Departamentu IV MSW gen. Konrada Straszewskiego, wiceminister spraw wewnętrznych gen. Bogusław Stachura przyznał mu nagrodę pieniężną

⁹² AIPN, 0242/547/1, Charakterystyka Adama Pietruszki, 12 II 1974 r., k. 133 (PDF).

⁹³ AIPN, 0604/905, Wniosek personalny dot. Grzegorza Piotrowskiego, 25 X 1979 r., k. 144 (PDF).

w wysokości 4 tys. zł za „osiągnięcia w pracy operacyjnej”⁹⁴. Był jedynym z omawianej grupy, który takie wyróżnienie otrzymał.

Reasumując, warto nadmienić, że oprócz Chmielewskiego wszyscy opisywani w tekście funkcjonariusze w okresie poprzedzającym ich służbę w Departamencie IV zajmowali stanowiska kierownicze. Pietruszka i Piotrowski doszli do szczebla zastępcy naczelnika wydziałów IV KW MO, z tym że Pietruszce zajęło to prawie 12 lat, w tym przeszło 4,5 roku służby w Wydziale IV, Piotrowski natomiast został wiceszefem pionu IV KW MO w Łodzi po przeszło 4 latach pracy w tym pionie. Zdecydowanie mniej spektakularną karierę kierowniczą zrobił Pękala. On był tylko kierownikiem sekcji.

Najślabiej na tym tle wypadł Chmielewski. Był on wprawdzie także pozytywnie opiniowany przez przełożonych, aczkolwiek przed rozpoczęciem służby w Departamencie IV MSW nie osiągnął tak wysokiej pozycji służbowej jak pozostali.

W jednym zasadniczym aspekcie „wyróżnił się” Pękala, który jako jedyny został ukarany karą dyscyplinarną. Nikt z pozostałych w okresie pracy w innych pionach niż Departament IV MSW nie został ukarany.

Ostatni wniosek, który nasuwa się po porównaniu karier poszczególnych funkcjonariuszy, to ich zróżnicowane doświadczenie. Mam na myśli okoliczność, że przed rozpoczęciem służby w Departamencie IV MSW każdy z nich pracował w innym pionie. Oczywiście z racji wieku największe doświadczenie miał Pietruszka. Zresztą tylko on służył w dwóch tak ważnych esbeckich pionach, jak Wydział III i Wydział IV. Pod względem liczby komórek operacyjnych, ale już nie pod względem wysługi lat i pewnego prestiżu, mógł się z nim równać Pękala. Piotrowski i Chmielewski pracowali tylko w jednej jednostce, ale pod względem znaczenia operacyjnego zdecydowanie bardziej istotny był Wydział IV, w którym pracował Piotrowski.

Praca w Departamencie IV MSW

Do centrali MSW najwcześniej został przeniesiony Pietruszka. Wynikało to oczywiście z jego wieku, doświadczenia oraz umiejętności. Należy pamiętać, że gdy przenoszono go ze Szczecina do Warszawy, Pękala oraz Piotrowski kontynuowali studia, Chmielewski zaś – naukę w szkole policyjnej.

W lutym 1975 r. Pietruszka objął stanowisko zastępcy naczelnika Wydziału I Departamentu IV MSW, który był odpowiedzialny za rozpra-

⁹⁴ *Ibidem*, Informacja o nagrodzie dla Grzegorza Piotrowskiego, 19 XII 1979 r., k. 145 (PDF).

cowywanie duchowieństwa diecezjalnego i zakonów⁹⁵. Awans – jak sam stwierdził po latach – był efektem sukcesów operacyjnych, jakie odnosił w Szczecinie⁹⁶. Wersja ta wydaje się wielce prawdopodobna, pamiętać bowiem należy, że w tamtym czasie Departament IV borykał się z problemami kadrowymi. Aby je zniwelować, szukano w terenie osób, które miały odpowiednie doświadczenie oraz umiejętności i mogły pochwalić się sukcesami operacyjnymi. Jedną z takich osób był właśnie Pietruszka.

Pietruszce, który awansował do stopnia majora w październiku 1975 r., powierzono wiele – z punktu widzenia komunistów bardzo istotnych – zadań. W kolejnych latach miał on m.in. realizować i koordynować działania operacyjno-rozpoznawcze wymierzone w najwyższe czynniki polskiego Kościoła. Kierownictwo Departamentu IV MSW interesowały np. plany i zamierzenia hierarchii kościelnej wobec PRL, nastroje panujące wśród polskiego duchowieństwa itp.⁹⁷ W latach 1978–1979 miał nadzorować działania dezintegracyjne wobec Kościoła i współpracować w tym zakresie z Wydziałem VI Departamentu IV MSW⁹⁸. W planach pracy Wydziału I na ten okres, w punkcie „działania ofensywno-integracyjne” zapisano m.in.: „pogłębianie różnic poglądów na tematy polityczno-kościelne między kard. S[tefanem] Wyszyńskim i kard. K[arolem] Wojtyłą oraz między ośrodkami kościelnymi Warszawy i Krakowa”⁹⁹. Zresztą, gdy w 1978 r. Wojtyła został wybrany na papieża, ówczesny dyrektor Departamentu IV MSW gen. Konrad Straszewski wysunął kandydatury Pietruszki oraz dwóch innych pracowników Departamentu IV, w tym m.in. Zenona Chmielewskiego (ojca Waldemara), do wzięcia udziału

⁹⁵ Wydział ten składał się z trzech grup. Grupa I zajmowała się rozpracowaniem centralnych instytucji Kościoła katolickiego, w tym Sekretariatu Prymasa i Komisji Episkopatu, Grupa II – kuriami biskupimi, duchowieństwem parafialnym i seminariami duchownymi, ochraniała też tzw. kler pozytywny, natomiast Grupa III rozpracowywała zgromadzenia zakonne, wspólnoty i instytuty świeckie. F. Musiał, *Wstęp* [w:] *Instrukcje, wytyczne, pisma Departamentu IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z lat 1962–1989. Wybór dokumentów*, red. i oprac. A. Dziurok, F. Musiał, Kraków–Katowice 2017, s. 42.

⁹⁶ AIPN, 2362/9, Protokół rozprawy głównej, 28 IX 1992 r., k. 310 (PDF).

⁹⁷ *Informacja na temat planów pracy polityczno-operacyjnej Wydziału I Departamentu IV MSW na lata 1976–1977* [w:] *Plany pracy Departamentu IV MSW na lata 1972–1979*, wybór i oprac. M. Biełaszko, A.K. Piekarska, P. Tomasiak, C. Wilanowski, Warszawa 2007, s. 153.

⁹⁸ Utworzony 15 czerwca 1977 r. na bazie istniejącej od 1973 r. Samodzielnej Grupy „D”. Była to komórka Departamentu IV MSW, do której należało planowanie, organizowanie i koordynowanie specjalnych zadań dezintegracyjnych wymierzonych w Kościół katolicki w Polsce. M. Lasota, *O raporcie sejmowej komisji poświęconym Samodzielnej Grupie „D” w MSW*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2003, nr 1 (24), s. 27–56.

⁹⁹ *Plan pracy Wydziału I Departamentu IV MSW na lata 1978–1979* [w:] *Plany pracy Departamentu IV MSW...*, s. 255.

w pielgrzymce organizowanej przez Konferencję Episkopatu Polski na inaugurację pontyfikatu. Mieli oni polecieć do Watykanu nieoficjalnie, jako część personelu obsługi technicznej pielgrzymki¹⁰⁰. Na tę chwilę nie potrafię niestety stwierdzić, czy Pietruszka i pozostali funkcjonariusze udali się wówczas do Rzymu i wykonali zadania, jakie przed nimi postawiono. Opisać tego nie mógł także płk Jan Zacherowski, który był wówczas razem z nimi w Watykanie. Zacherowski zeznał, że on nie wykonywał wtedy żadnych zadań. Jego wyjazd do Rzymu miał być nagrodą za wieloletnią służbę, tuż przed przejściem Zacherowskiego na emeryturę¹⁰¹.

W 1979 r., a więc po kilku latach bardzo wysoko ocenianej pracy, w wyniku której zdobyto wiele cennych informacji z kręgu hierarchii kościelnej, ówczesny podpułkownik Pietruszka awansował na stanowisko naczelnika Wydziału I Departamentu IV MSW. Warto w tym miejscu odnotować, że podpułkownik był oficerem prowadzącym tajnego współpracownika o ps. „Jankowski”, czyli ks. Michała Czajkowskiego, a także nawiązał dialog operacyjny z późniejszym kanclerzem Kurii Metropolitarnej Archidiecezji Warszawskiej ks. dr. Zdzisławem Królem¹⁰².

Naczelnikiem Wydziału I Pietruszka był do marca 1981 r. – wówczas postanowiono przenieść go na stanowisko wicedyrektora Departamentu IV MSW. Wniosek ówczesnego ministra spraw wewnętrznych gen. dyw. Mirosława Milewskiego został rozpatrzony pozytywnie m.in. przez kierownika Wydziału Administracyjnego KC PZPR Michała Atlasa. Pietruszka został zastępcą dyrektora Departamentu IV MSW, który odpowiadał za pracę wydziałów I i III¹⁰³. Tym samym w jego zainteresowaniu z racji narzuconych mu obowiązków i danych kompetencji znalazł się ks. Popiełuszko.

Stanowisko to Pietruszka zajmował do grudnia 1984 r. Wówczas Departamentem IV MSW kierował gen. Zenon Płatek, Pietruszka zaś był jego I zastępcą. Ich sekretarka wspominała, że Pietruszka zawsze zastępował dyrektora Departamentu IV MSW, gdy ten był w pracy nieobecny¹⁰⁴. Tak było np. w 1984 r., gdy chorego Ciastonia zastępował Płatek,

¹⁰⁰ AIPN, 1535/384044, Pismo gen. Konrada Straszewskiego do wiceministra spraw wewnętrznych gen. Bogusława Stachury ws. wyjazdu na inaugurację pontyfikatu Jana Pawła II, 18 X 1978 r., k. 6.

¹⁰¹ M. Skwara, A. Grajewski, *Agca nie był sam. Wokół udziału komunistycznych służb specjalnych w zamachu na Jana Pawła II*, Katowice 2015, s. 200–201.

¹⁰² P. Tomasik, *Adam Pietruszka...*, s. 525.

¹⁰³ Wydział odpowiadał za rozpracowywanie nierzymskokatolickich Kościołów i związków wyznaniowych. Był podzielony na dwie grupy: Grupa I zajmowała się świadkami Jehowy, Grupa II pozostałymi Kościołami i związkami wyznaniowymi (F. Musiał, *Wstęp...*, s. 42).

¹⁰⁴ AIPN, 2362/2, Protokół przesłuchania świadka Danuty Metelskiej, 16 X 1990 r., k. 65 (PDF); A. Golimont, *Generalowie bezpieki*, Warszawa 1992, s. 63.

Płatka zaś Pietruszka. Zresztą ówczesny dyrektor Departamentu IV MSW zeznawał po latach, że jego zastępca miał ogromne ambicje i w pewnym momencie czuł się już „jak dyrektor Departamentu IV”¹⁰⁵. Cała sytuacja miała mieć miejsce w drugiej połowie 1984 r., ale jeszcze przed porwaniem i zabójstwem ks. Popiełuszki.

Drugi pod względem służbowego stanowiska był Piotrowski. W kwietniu 1981 r. został on przeniesiony ze stanowiska naczelnika Wydziału IV KW MO w Łodzi do centrali MSW. Tam otrzymał nominację na wiceszefa Wydziału I Departamentu IV MSW. Inicjatorem jego awansu miał być ówczesny dyrektor Departamentu IV Straszewski. Oficer ten znał Piotrowskiego, a przynajmniej jego „osiągnięcia” z okresu jego służby w Łodzi¹⁰⁶, i postanowił wysłać go do centrali. Podobno początkowo zamierzano ulokować go w Wydziale IV, który odpowiadał za pracę analityczno-informacyjną całego Departamentu IV¹⁰⁷. W jednostce tej Piotrowski miał zajmować się komputeryzacją pionu antywyznaniowego¹⁰⁸. Na tę propozycję łodzianin nie wyraził jednak zgody, gdyż chciał się skupić na pracy operacyjnej, w której – z punktu widzenia SB – był dość sprawny. Ostatecznie Straszewski zaproponował mu objęcie stanowiska zastępcy naczelnika Wydziału I Departamentu IV MSW, co też się stało wiosną 1981 r.

Funkcję tę Piotrowski pełnił przez kolejny rok. Jego pracę oceniano wówczas niezwykle wysoko. Zenon Płatek, ówczesny dyrektor Departamentu IV MSW, pisał o Piotrowskim: „Posiada dużą umiejętność w podejmowaniu trafnych decyzji, uwzględniających aktualną sytuację polityczną. Właściwie kieruje podległymi pracownikami. Jest dobrym organizatorem i inicjatorem licznych koncepcji pracy operacyjnej. Cechuje go wnikliwość, dociekliwość i upór w działaniu. Posiada umiejętność łatwego analitycznego myślenia i wnioskowania oraz precyzyjnego wyrażania myśli. [...] Jego postawa i zaangażowanie stawiają go w rzędzie wzorowych pracowników szczebla kierowniczego”¹⁰⁹. Podobną opinię wyraził w 1982 r. Pietruszka¹¹⁰.

¹⁰⁵ AIPN, 2362/1, Protokół przesłuchania podejrzanego Zenona Płatka, 8 X 1990 r., k. 302 (PDF).

¹⁰⁶ Zob. przyp. 94.

¹⁰⁷ Wydział ten przetwarzał informacje zdobywane przez różne pionierzy operacyjne Departamentu IV, a także opracowywał na potrzeby wewnętrzne różnego rodzaju skrypty szkoleniowe itd. F. Musiał, *Wstęp...*, s. 43–44.

¹⁰⁸ AIPN, 2362/9, Protokół rozprawy głównej, 17 IX 1992 r., k. 241–242 (PDF); T. Fredro-Boniecki, *Zwycięstwo księdza Jerzego...*, s. 57.

¹⁰⁹ AIPN, 0604/905, Wniosek personalny dot. Grzegorza Piotrowskiego, k. 162 (PDF).

¹¹⁰ *Ibidem*, Opinia służbowa nt. Grzegorza Piotrowskiego, 13 VIII 1982 r., k. 163 (PDF).

Jest wielce prawdopodobne, że pozytywne opinie leżały u podstaw nominacji Piotrowskiego na stanowisko naczelnika osławionego Wydziału VI Departamentu IV MSW. Sekretarka tego pionu Beata Czeszak wspominała po kilku latach, że jednostka ta „najlepiej działała za czasów Piotrowskiego, którego z pracownikami łączyły układy koleżeńskie i był on lubiany”¹¹¹. Zapewne ocena taka została zbudowana na kanwie skutecznych, ale bardzo brutalnych, wręcz przestępczych, poczynań wobec ludzi związanych z Kościołem katolickim. Tak postąpiono np. z Januszem Krupskim. W 1983 r. ten ówczesny student Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i działacz opozycyjny został zatrzymany przez funkcjonariuszy Wydziału VI pod Pałacem Kultury i Nauki w Warszawie i wywieziony do Puszczy Kampinoskiej. Tam został rozebrany, polany żrącą substancją i pozostawiony w lesie. Na szczęście przeżył, niemniej jego ciało zostało bardzo poważnie poparzone¹¹². Po latach dowiedział się, że akcję tę miał przygotować Piotrowski¹¹³.

W lutym 1983 r. Piotrowski został odwołany ze stanowiska naczelnika Wydziału VI. Jego dymisja wiązała się prawdopodobnie z nieudaną akcją prowokacyjną wobec przyjaciela papieża Jana Pawła II – ks. Andrzeja Bardeckiego. Piotrowski, który kierował wówczas tą akcją i sam także w niej uczestniczył, będąc pod wpływem alkoholu, doprowadził do stłuczki i się zdekonspirował¹¹⁴. Choć informacja ta nie ma potwierdzenia w źródłach, można domniemywać, że była to bezpośrednia przyczyna odwołania. Co ciekawe, mimo że była to dość poważna wpadka, w dokumentacji personalnej Piotrowskiego nie ma najmniejszej wzmianki o tym, że poniósł on jakiegokolwiek konsekwencje służbowe.

Kilka miesięcy później, w sierpniu 1983 r. Piotrowski potrafił śmiertelnie mieszkankę Warszawy. W tym przypadku jest niemal pewne, że był to nieszczęśliwy zbieg okoliczności. Kobieta zmarła, choć oficer SB udzielił jej pomocy i zawiózł do szpitala przy ul. Stępińskiej w Warszawie. Rozpoczęto wobec niego dochodzenie, które jednak po kilku miesiącach zostało umorzone¹¹⁵.

Po tym wydarzeniu ówczesny kapitan Piotrowski powrócił do Wydziału I Departamentu IV MSW na stanowisko naczelnika. W opinii Adama Pietruszki było to możliwe, gdyż na stanowisku kierowniczym

¹¹¹ AIPN, 2362/2, Protokół przesłuchania świadka Beaty Czeszak, 18 X 1990 r., k. 79 (PDF).

¹¹² A. Kunicka-Goldfinger, M. Kunicki-Goldfinger, *Janusz Krupski [w:] Opozycja w PRL. Słownik biograficzny 1956–1989*, t. 1, red. J. Skórzyński, Warszawa 2000, s. 187; M. Lasota, *O raporcie...*, s. 48.

¹¹³ P. Litka, *Ksiądz Jerzy Popiełuszko...*, s. 139–142.

¹¹⁴ M. Lasota, *O raporcie...*, s. 49; P. Litka, *Prowokacje Służby Bezpieczeństwa wobec ks. Andrzeja Bardeckiego i ks. Jerzego Popiełuszki [w:] Obrońca prawdy...*, s. 76–79.

¹¹⁵ AIPN, 0604/905, Postanowienie o umorzeniu dochodzenia, 30 XI 1983 r., k. 167.

w Wydziale I zrobił się wakat. Postanowiono wykorzystać doświadczenie Piotrowskiego i mianowano go szefem wyżej wspomnianej komórki¹¹⁶. Tam też pracował do października 1984 r., czyli do czasu, kiedy kierowana przezeń grupa porwała i zamordowała ks. Popiełuszkę¹¹⁷. 31 października 1984 r. wydano go z SB i zdegradowano do stopnia szeregowego – podobnie jak Chmielewskiego i Pękałę.

Chmielewski poznał Piotrowskiego, gdy został on przeniesiony do pracy w Departamencie IV. Ten pierwszy rozpoczął służbę w pionie antywyznaniowym w lipcu 1980 r., czyli niecały rok przed Piotrowskim. Wówczas mianowano go młodszym inspektorem Samodzielnej Sekcji Ogólnej. Co istotne, prośbę o przyjęcie Chmielewskiego do pracy w Departamencie IV złożył w marcu 1980 r. inny funkcjonariusz tego pionu, a prywatnie jego ojciec – Zenon Chmielewski¹¹⁸.

W roku następnym Chmielewski w wyniku reorganizacji trafił do Wydziału I Departamentu IV MSW. W pionie tym zajmował się zbieraniem dokumentacji dotyczącej ówczesnych prymasów Polski: Stefana Wyszyńskiego, a po jego śmierci Józefa Glempa. Praca ta polegała w dużej mierze na analizowaniu ich życiorysów, prowadzeniu obserwacji czy też uczęszczaniu na msze św., z których przygotowywał odpowiednie notatki. Jego wiedza o Wyszyńskim była tak rozległa, że był w stanie napisać na temat kardynała pracę magisterską¹¹⁹.

W lutym 1982 r. Chmielewski miał zostać przeniesiony do Wydziału VI. Wydaje się jednak, że choć formalnie zmienił się jego przydział służbowy, to *de facto* nigdy w tej komórce nie pracował. Po latach, w trakcie śledztwa przeciwko Ciastoniowi i Płatkowi, odnosząc się do objęcia funkcji naczelnika Wydziału VI przez Piotrowskiego, powiedział: „[...] nawet żałowałem, że nie zabrał on [Piotrowski – P.S.] mnie ze sobą do tego wydziału. Jest to kwestia przywiązania do jego stylu pracy i podejścia do pracownika w ogóle, jakie reprezentował Piotrowski”¹²⁰. Od 1 sierpnia 1982 r. Chmielewski ponownie został zatrudniony w Wydziale I Departamentu IV na stanowisku inspektora. W rozkazie kierującym go do tej komórki przełożeni napisali: „Przeniesienie ppor. Chmielewskiego Waldemara związane jest z potrzebą uporządkowania etatów”¹²¹. Wydaje się zatem

¹¹⁶ AIPN, 2362/9, Protokół rozprawy głównej, 18 IX 1992 r., k. 313 (PDF).

¹¹⁷ K. Daszkiewicz, *Śmierć księdza Jerzego Popiełuszki*, Toruń 2000, s. 93.

¹¹⁸ AIPN, 0604/904, Pismo Zenona Chmielewskiego do dyrektora Departamentu Kadr MSW Bonifacego Jedynaka, 25 III 1980 r., k. 106 (PDF).

¹¹⁹ AIPN, 2362/1, Protokół przesłuchania Waldemara Marka Orlicza, 2 X 1990 r., k. 257–258 (PDF).

¹²⁰ *Ibidem*.

¹²¹ AIPN, 0604/904, Wniosek personalny dot. Waldemara Chmielewskiego, k. 121.

bardzo prawdopodobne, że od lutego do sierpnia 1982 r. Chmielewski był zatrudniony w Wydziale I pionu antywyznaniowego, ale widniał na ewidencji Wydziału VI.

Będąc już formalnie pracownikiem Wydziału I, funkcjonariusz zaczął się zajmować sprawą ks. Popiełuszki. Zbierał materiały z jego homilii, zabezpieczał operacyjnie msze św., które Popiełuszko celebrował, jeździł za kapłanem po całej Polsce, a także sporządzał odpowiednie notatki z jego działalności¹²². Wziął także udział w jego porwaniu i morderstwie. Do aresztu trafił 26 października 1984 r.¹²³

Najpóźniej – w maju 1981 r. – do Departamentu IV MSW trafił Pękala. Według niego powodem przeniesienia był konflikt z jednym z przełożonych, o czym była już mowa¹²⁴. Pękala bardzo chciał pracować w Departamencie Techniki. Nie było tam wolnych etatów¹²⁵, postanowiono zatem zatrudnić go w Wydziale II Departamentu IV MSW, który zajmował się zabezpieczeniem operacyjnym organizacji katolickich w Polsce¹²⁶. Ostatecznie funkcjonariusz trafił jednak do Wydziału VIII¹²⁷, ulokowanego w Departamencie IV. Pion ten rozpracowywał prawicowych działaczy ludowych i tworzące się wówczas nielegalne organizacje gospodarcze, polityczne i społeczne.

Po mniej więcej roku od przyścia do służby w Departamencie IV Pękala został nieformalnie przeniesiony do pracy w Wydziale I. Oficjalnie nadal pozostawał na etacie Wydziału VIII. W Wydziale I zajmował się tzw. zabezpieczeniem technicznym obiektów sakralnych, czyli m.in. instalował podsłuchy. Aparaturę taką założył u ks. Stanisława Małkowskiego czy też w budynku nuncjatury apostolskiej. Brał udział w zabezpieczeniu operacyjnym pielgrzymki Jana Pawła II do Polski w 1983 r. Współpracował także z innymi departamentami MSW, gdy piony te interesowały się kwestiami kościelnymi¹²⁸.

Był jednym z uczestników słynnej prowokacji SB w mieszkaniu ks. Popiełuszki przy ul. Chłodnej w Warszawie. W jej trakcie ujawniono podrzucone księdzu materiały, które miały go skompromitować przed

¹²² AIPN, 2362/8/2, Protokół rozprawy głównej, 1 VII 1992 r., k. 19–20 (PDF).

¹²³ AIPN, 3691/1, Opinia o skazanym Waldemarze Chmielewskim, 23 XI 1988 r., bg.

¹²⁴ Zob. przypis 90.

¹²⁵ AIPN, 2362/1, Protokół przesłuchania świadka Leszka Pękali, 13 IX 1990 r., k. 175 (PDF).

¹²⁶ AIPN, 0604/903, Wniosek personalny ws. Leszka Pękali, k. 125 (PDF).

¹²⁷ Wydział ten utworzono w lutym 1981 r. *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 3: 1975–1990, red. P. Piotrowski, Warszawa 2008, s. 27.

¹²⁸ AIPN, 2362/1, Protokół przesłuchania świadka Leszka Pękali, 13 IX 1990 r., k. 177–178 (PDF).

opinią publiczną¹²⁹. Był to pierwszy kontakt Pękali z kapelanem warszawskiej Solidarności¹³⁰.

Jego działalność ogólnie oceniana była pozytywnie, aczkolwiek na początku 1984 r. funkcjonariusz się skompromitował. W połowie stycznia 1984 r., jadąc pociągiem relacji Łódź–Warszawa, nie wykazał się dostateczną czujnością i pozwolił, by ukradziono mu portfel, w którym oprócz rzeczy prywatnych miał m.in. legitymację służbową oraz znaczek rozpoznawczy MO¹³¹. Za niedopełnienie obowiązków służbowych Pękala został ukarany upomnieniem, które zostało upublicznione funkcjonariuszom Wydziału I Departamentu IV MSW¹³². Niemniej w czerwcu 1984 r. ówczesny przełożony porucznika Grzegorz Piotrowski zatarł karę, gdyż jego zdaniem „por. Pękala wykazywał nienaganną postawę służbową, znaczne zaangażowanie w wykonawstwo zadań, uzyskał poważne osiągnięcia w pracy operacyjnej. Wymieniona kara spełniła swój aspekt wychowawczy”¹³³. Kariera Pękali w strukturach MSW, podobnie jak pozostałych funkcjonariuszy, zakończyła się w październiku 1984 r.

Jak zatem widać, funkcjonariusze, którzy zostali uznani przez sąd za sprawców i inspiratorów mordu na ks. Popiełuszce, nie byli ludźmi przypadkowymi. Wszyscy od kilku lat pracowali w Departamencie IV MSW. Pietruszka był wicedyrektorem tego pionu w stopniu pułkownika. Kapitanem i naczelnikiem wydziału był Piotrowski. Chmielewski oraz Pękala byli porucznikami i inspektorami, a jednocześnie podwładnymi Piotrowskiego w Wydziale I.

Ludzi tych cechował różny багаż doświadczeń, wynikający z ich stażu służbowego i pracy, jaką w resorcie wykonywali. Każdy z nich na jakimś etapie swojej służby w pionie antywyznaniowym prowadził działania operacyjne przeciwko Kościołowi katolickiemu i ludziom związanym z tą instytucją. Niemniej najbliższej tzw. działań dezintegracyjnych, rozumianych jako czynności bezprawne i prowokacyjne w stosunku do różnych osób, był Piotrowski.

Wszyscy byli dość wysoko oceniani przez przełożonych, aczkolwiek Pękala i Piotrowski podczas pracy w Departamencie IV MSW zaliczyli

¹²⁹ M. Kindziuk, *Wizerunek medialny ks. Jerzego Popiełuszki w polskiej prasie w latach 1980–1984*, Warszawa 2014, s. 74–75.

¹³⁰ *Wyjaśnienia oskarżonego Leszka Pękali [w:] Proces o uprowadzenie i zabójstwo księdza Jerzego Popiełuszki, cz. 1: Wyjaśnienia oskarżonych. Akt oskarżenia przeciwko generałom W. Ciastoniowi i Z. Platkowi*, oprac. M. Bielska, I. Kowalska, Warszawa 1992, s. 30.

¹³¹ AIPN, 0604/903, Pismo Leszka Pękali do dyrektora Departamentu Kadr MSW Lechosława Stemplewskiego, 18 I 1984 r., k. 138 (PDF).

¹³² *Ibidem*, Rozkaz karny nr 1/84, 30 I 1984 r., k. 140 (PDF).

¹³³ AIPN, 0604/904, Rozkaz o zatartiu kary dyscyplinarnej, 10 VI 1984 r., k. 141 (PDF).

dość poważne wpadki. Formalne służbowe konsekwencje dotknęły jednak tylko tego pierwszego. Piotrowski odpowiedział dopiero za śmierć kapelana warszawskiej Solidarności.

Podsumowanie

Biografie funkcjonariuszy, którzy brali udział w mordzie na ks. Jerzym Popiełuszcze lub byli jego inspiratorami, dość mocno się od siebie różnią. Łączyło ich podobne pochodzenie, a na początku ich dorosłego życia wiele wskazywało na to, że żaden z nich do bezpieki nie trafi. Może poza Chmielewskim, który w sposób dość naturalny, ze względu na rodziców, mógł zostać tam zatrudniony. Pękala i Piotrowski mieli zainteresowania matematyczne i realizowali je na specjalistycznych studiach. Istniało też wiele przesłanek, że Pietruszka będzie przez całe życie pracował na kolei. Wszyscy jednak w pewnym momencie trafili do SB i doskonale się w niej odnaleźli. Błyskotliwą karierę w organach represji zrobił Pietruszka, który doszedł do szczebla wicedyrektora Departamentu IV. Także Piotrowskiego bardzo wysoko oceniali przełożeni z pionu antykościelnego. Pękala był uzdolnionym studentem i sportowcem. I tylko o jakichś wybitnych talentach Chmielewskiego trudno jest cokolwiek napisać.

Każdy z nich zaczynał służbę w organach represji Polski Ludowej w zupełnie innym pionie. Ostatecznie wszyscy spotkali się na początku lat osiemdziesiątych XX w. w Departamencie IV MSW. Tam z wielką gorliwością starali się zwalczać Kościół katolicki, podejmując różnego rodzaju działania operacyjne, ale również – jak w przypadku Piotrowskiego – akcje bezprawne i prowokacyjne. Morderstwo kapelana warszawskiej Solidarności zakończyło ich aktywność zawodową w tym pionie i ich kariery.

Chmielewski miał wtedy 29 lat, Pękala 32, Piotrowski 33, a Pietruszka 46. Ten ostatni w SB pracował 23 lata, w tym 13 lat na stanowiskach kierowniczych. Piotrowski służył w organach represji 9 lat, Pękala 7, a Chmielewski 4 lata.

Wszyscy w procesie toruńskim zostali skazani na wyroki więzienia. Pietruszkę oraz Piotrowskiego sąd skazał na 25 lat pozbawienia wolności, Pękalę na 15, a Chmielewskiego na 14 lat. Żaden z nich nie odsiedział jednak całej kary. Pękala został zwolniony w 1990 r., w 1993 r. mury więzienia opuścił Chmielewski, a 2 lata później Pietruszka. Piotrowskiego sąd przedterminowo zwolnił w roku 1994. Ostatecznie jednak decyzja ta została cofnięta i łódzki funkcjonariusz wyszedł na wolność w 2003 r.¹³⁴

¹³⁴ A. Poniński, *Proces. Zabójcy ks. Jerzego Popiełuszki przed sądem w Toruniu*, Poznań 2005, s. 100.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej (AIPN).
Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Krakowie (AIPN Kr).
Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Łodzi (AIPN Łd).
Archiwum Politechniki Wrocławskiej (APWr).
Archiwum Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu (AUAM).
Archiwum Uniwersytetu Łódzkiego (AUŁ).

Źródła publikowane

- Aparat represji wobec księdza Jerzego Popiełuszki 1982–1984*, t. 1, red. J. Mysiakowska, Warszawa 2009.
- Aparat represji wobec księdza Jerzego Popiełuszki*, t. 2: *Śledztwa w sprawie uprowadzenia i zabójstwa ks. Jerzego Popiełuszki*, oprac. J. Gołębiowski, Warszawa 2014.
- Instrukcje, wytyczne, pisma Departamentu IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych z lat 1962–1989. Wybór dokumentów*, red. i oprac. A. Dziurok, F. Musiał, Kraków–Katowice 2017.
- Plany pracy Departamentu IV MSW na lata 1972–1979*, wybór i oprac. M. Biełaszko, A.K. Piekarska, P. Tomasik, C. Wilanowski, Warszawa 2007.
- Proces o uprowadzenie i zabójstwo księdza Jerzego Popiełuszki*, cz. 1: *Wyjaśnienia oskarżonych. Akt oskarżenia przeciwko generałom W. Ciastoniowi i Z. Płatkowi*, oprac. M. Bielska, I. Kowalska, Warszawa 1992.

Wspomnienia

- Fredro-Boniecki T., *Zwycięstwo księdza Jerzego. Rozmowy z Grzegorzem Piotrowskim*, Warszawa 1991.

Opracowania

- Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 2: 1956–1975, red. P. Piotrowski, Warszawa 2006.
- Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 3: 1975–1990, red. P. Piotrowski, Warszawa 2008.
- Branach Z., *Piętno księżobójcy. Operacja Popiełuszko. Rzecz o zbrodni „czterdziestolecia”*, Toruń 2005.
- Branach Z., *Zlecenie na Popiełuszkę. Czar hipotez, mit „nowej prawdy”, Chrostowski*, Toruń 2012.
- Brien B., *Jerzy Popiełuszko. Prawda przeciw totalitaryzmowi*, Kraków 2018.
- Czaczkowska E.K., Wiścicki T., *Ksiądz Jerzy Popiełuszko. Wiara, nadzieja, miłość. Biografia błogosławionego*, Warszawa 2017.

- Daszkiewicz K., *Kulisy zbrodni. Dziesiąty rok od morderstwa ks. Jerzego Popiełuszki*, Poznań 1994.
- Daszkiewicz K., *Sprawa morderstwa księdza Jerzego Popiełuszki raz jeszcze*, Poznań 2004.
- Daszkiewicz K., *Śmierć księdza Jerzego Popiełuszki*, Toruń 2000.
- Dudek A., Paczkowski A., *Polska [w:] Czekiści. Organy bezpieczeństwa w europejskich krajach bloku sowieckiego 1944–1989*, red. Ł. Kamiński, K. Persak, Warszawa 2010.
- Gawryszczak P., *Otwarte śledztwo, nowe dokumenty, dostępne informacje [w:] Obrońca prawdy. Materiały z konferencji „O prawdzie w życiu publicznym. Błogosławiony ks. Jerzy Popiełuszko w 30. rocznicę zbrodni” zorganizowanej przez Fundację Niepodległości i Instytut Europeistyki KUL Jana Pawła II 21 listopada 2014 r. oraz „Błogosławiony ks. Jerzy Popiełuszko obrońca prawdy o człowieku” zorganizowanej przez KU NSZZ „Solidarność” KUL przy współudziale Katedry Pedagogiki Chrześcijańskiej KUL Jana Pawła II 14 kwietnia 2015 r.*, [oprac. E. Różycka], Lublin 2015.
- Golimont A., *Generałowie bezpieki*, Warszawa 1992.
- Kąkolewski K., *Ksiądz Jerzy w rękach oprawców. Rzeczywiste przyczyny i przebieg porwania i zamordowania ks. Jerzego Popiełuszki*, Warszawa 2004.
- Kindziuk M., *Jerzy Popiełuszko. Biografia*, Kraków 2018.
- Kindziuk M., *Ksiądz Jerzy zwyciężał dobrem*, Warszawa 2009.
- Kindziuk M., *Wizerunek medialny ks. Jerzego Popiełuszki w polskiej prasie w latach 1980–1984*, Warszawa 2014.
- Kisielewski T.A., *Zabić księdza. Sowietki ślad w sprawie śmierci Jerzego Popiełuszki*, Poznań 2015.
- Kunicka-Goldfinger A., Kunicki-Goldfinger M., *Janusz Krupski [w:] Opozycja w PRL. Słownik biograficzny 1956–1989, t. 1*, red. J. Skórzyński, Warszawa 2000.
- Lasota M., *O raporcie sejmowej komisji poświęconym Samodzielnej Grupie „D” w MSW, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2003, nr 1 (24)*.
- Litka P., *Ksiądz Jerzy Popiełuszko. Dni, które wstrząsnęły Polską*, Kraków 2010.
- Litka P., *Prowokacje Służby Bezpieczeństwa wobec ks. Andrzeja Bardeckiego i ks. Jerzego Popiełuszki [w:] Obrońca prawdy. Materiały z konferencji „O prawdzie w życiu publicznym. Błogosławiony ks. Jerzy Popiełuszko w 30. rocznicę zbrodni” zorganizowanej przez Fundację Niepodległości i Instytut Europeistyki KUL Jana Pawła II 21 listopada 2014 r. oraz „Błogosławiony ks. Jerzy Popiełuszko obrońca prawdy o człowieku” zorganizowanej przez KU NSZZ „Solidarność” KUL przy współudziale Katedry Pedagogiki Chrześcijańskiej KUL Jana Pawła II 14 kwietnia 2015 r.*, [oprac. E. Różycka], Lublin 2015.
- Nitecki P., *Znak zwycięstwa. Ksiądz Jerzy Popiełuszko 1947–1984*, Warszawa 1989.
- Pleskot P., *Zabić. Mordy polityczne w PRL*, Kraków 1991.

- Polak W., *Porwanie i zabójstwo błogosławionego księdza Jerzego Popiełuszki – wątpliwości* [w:] *Śmierć bł. ks. Jerzego Popiełuszki z perspektywy 30 lat*, red. M. Kindziuk, Warszawa 2016.
- Poniński A., *Proces. Zabójcy ks. Jerzego Popiełuszki przed sądem w Toruniu*, Poznań 2005.
- Raina P., *Ks. Jerzy Popiełuszko. Męczennik za wiarę i ojczyznę*, cz. 1: *W służbie kościoła*, cz. 2: *Proces toruński*, Olsztyn 1990.
- Skwara M., Grajewski A., *Agca nie był sam. Wokół udziału komunistycznych służb specjalnych w zamachu na Jana Pawła II*, Katowice 2015.
- Sumliński W., *Kto naprawdę Go zabił?*, Warszawa 2005.
- Sumliński W., *Teresa, Trawa, Robot. Największa operacja komunistycznych służb specjalnych*, Warszawa 2009.
- Tomasik P., *Adam Pietruszka (ur. 1938), zastępca dyrektora Departamentu IV MSW, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2007*, nr 5.
- Żarnowski J., *Inteligencja* [w:] *Społeczeństwo polskie w XX wieku*, red. idem, Warszawa 2003.

Netografia

- <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/metrologia;3940142.html>, dostęp 20 V 2021 r.
- <https://sjp.pwn.pl/doroszewski/radiogoniometr;5488486.html>, dostęp 21 V 2021 r.
- <https://straty.pl/pl/szukaj>, dostęp 21 V 2021 r.

Streszczenie: Opracowanie ma przybliżyć czytelnikowi zbiorowy zarys biograficzny czterech funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa PRL, którzy w 1985 r. zostali skazani przez sąd na kary pozbawienia wolności za zamordowanie kapelana warszawskiego Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” ks. Jerzego Popiełuszki. Morderstwo to stało się jedną z najgłośniejszych zbrodni, dokonanych przez oficerów komunistycznej policji politycznej w Polsce w okresie istnienia PRL. Choć na temat samego mordu powstało bardzo wiele opracowań, zarówno naukowych, jak i popularnonaukowych czy publicystycznych, to w polskiej historiografii brakuje publikacji pokazujących, kim byli ludzie odpowiedzialni za dokonanie tego czynu. Artykuł przedstawia drogę życiową Waldemara Chmielewskiego, Leszka Pękali, Adama Pietruszki i Grzegorza Piotrowskiego od momentu ich narodzin do października 1984 r., kiedy to dopuścili się mordu na ks. Popiełuszcę bądź byli jego inspiratorami. W tekście poddano analizie wiele elementów życia funkcjonariuszy.

Słowa kluczowe: aparat represji, Waldemar Chmielewski, Departament IV MSW, Kościół katolicki, Leszek Pękala, Adam Pietruszka, Grzegorz Piotrowski, Jerzy Popiełuszko, proces toruński 1985, Służba Bezpieczeństwa PRL, zbrodnia PRL

Paweł Sztama (ur. 1985), historyk, doktorant UMCS w Lublinie, pracownik Biura Badań Historycznych IPN. Interesuje się historią aparatu bezpieczeństwa w Polsce Ludowej i krajach bloku wschodniego, historią wojskową XX w. oraz biografistyką. Jest autorem książki *Generał August Emil Fieldorf. Biografia wojskowa* (2016) oraz kilkudziesięciu opracowań naukowych i popularnonaukowych. Pełni także funkcję II sekretarza redakcji wielotomowego wydawnictwa *Leksykon bezpieki. Kadra kierownicza aparatu bezpieczeństwa (1944–1956)* (2020).

Collective Portrait of the Officers of the Communist Security Service in Poland Responsible for the Kidnapping and Murder of Father Jerzy Popiełuszko (until 1984)

Abstract: The study aims to introduce the reader to a collective biographical outline of the life of four officers of the Security Service of the Polish People's Republic who were sentenced to imprisonment by the court in 1985 for the murder of the chaplain of the Warsaw-based Independent Self-Governing Trade Union "Solidarity", Father Jerzy Popiełuszko. The murder became one of the most notorious crimes committed by officers of the communist political police in Poland during the Polish People's Republic. Although a great number of studies have been written about the murder itself, both academic and popular science or journalistic, Polish historiography lacks publications showing who the people responsible for the offence were. The article presents the life paths of Waldemar Chmielewski, Leszek Pękala, Adam Pietruszka and Grzegorz Piotrowski from their birth until October 1984, when they either committed or inspired the murder of Father Popiełuszko. The text analyses many elements of these officers' lives.

Keywords: repression apparatus, Waldemar Chmielewski, Department IV of the Ministry of the Interior, Catholic Church, Leszek Pękala, Adam Pietruszka, Grzegorz Piotrowski, Jerzy Popiełuszko, 1985 Toruń trial, Security Service of the Polish People's Republic, crime of the Polish People's Republic

Paweł Sztama (b. 1985), historian, doctoral student at the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin, employee of the Historical Research Office of the Institute of National Remembrance. He is interested in the history of the security apparatus in People's Poland and Eastern Bloc countries, military history of the 20th century, and biography. He is the author of the book *Generał August Emil Fieldorf. Biografia wojskowa* [General August Emil Fieldorf. A Military Biography] (2016) and dozens of scientific and popular science studies. He also serves as the second secretary of the editorial board of *Leksykon bezpieki. Kadra kierownicza aparatu bezpieczeństwa (1944–1956)* [Lexicon of the Security Service. Managerial Staff of the Security Apparatus (1944–1956)] (2020).